

הסיפור של ברנס: השפעת התקשורת והלחץ הציבורי על זיכיון של עמוס ברנס

גילי ליבונטין*

על השופטים להכיר בכך שבסופו של יום ניסיונותיהם הכנים להיות נתונים פחות ככל האפשר להשפעות חיצוניות אינם ניתנים להגשמה מלאה, והדרך להתמודד עם הכשלים והקשיים איננה באמצעות הסתרתם מן הציבור.¹

עמוס ברנס הורשע בשנת 1976 ברצח החיילת רחל הלר ונידון למאסר עולם. ברנס הודה במעשה ושחזר את הרצח לעיני מצלמות, אך חזר בו מהודאתו וטען כי הוצאה ממנו בכפייה, בלחץ ובאיומים שהופעלו כלפיו על ידי החוקרים. טענות אלה נדחו על ידי בית המשפט וערעורו של ברנס לבית המשפט העליון נדחה אף הוא, תוך קביעה כי הודאתו אמת וטענותיו שקריות. למן הרשעתו ומאסרו טען ברנס בעקביות לחפותו ופעל באינטנסיביות, בעצמו ובאמצעות קבוצת תומכים, בזירה התקשורתית-ציבורית. במקביל, הגיש ברנס ארבע בקשות למשפט חוזר, שלוש מהן נדחו ואילו האחרונה התקבלה על ידי השופטת דליה דורנר וברנס זוכה מהרצח, כשלושים שנים לאחר הרשעתו. מאמר זה סוקר את הפעילות הציבורית-תקשורתית שהתנהלה במקביל להליך המשפטי וטוען כי היא השפיעה על ההליך, תרמה לבירור עניינו המשפטי של ברנס באופן חריג, ובסופו של דבר הביאה לזיכיון. חלקו הראשון של המאמר סוקר את הרקע הנורמטיבי הנוגע לקשר בין תקשורת למשפט ומציג את היתרונות והחסרונות בסיקור תקשורת של הליכים משפטיים. חלק זה מספק רקע להנחה, ששופטים עשויים להיות מושפעים מסיקור תקשורת של פרשה משפטית ולכן סיקור שמטרתו להשפיע על הליך תלוי ועומד הוא פסול.

* בעלת משרד עורכי דין גילי ליבונטין, לשעבר פרקליטה בפרקליטות מחוז תל אביב (אזרחי). ברצוני להודות לשופטים האנונימיים ולמערכת "מעשי משפט" על הערותיהם המועילות שתרמו לשיפור ניכר במאמר, ולחברי עו"ד עופר שובל על הערותיו למאמר ועל שותפותו למסע בניהול "תיק ברנס".

חלקו השני של המאמר סוקר את השתלשלות העניינים בפרשה, מהחקירה ועד לזיכוי, ואת הפעילות התקשורתית שהתנהלה במקביל לה, ומראה כיצד בכל שלב השפיעה התקשורת על דעת הקהל, על גורמים שונים ובסופו של דבר, גם על התוצאה המשפטית.

החלק השלישי והאחרון דן בשאלת הלגיטימיות של הפעילות הציבורית, שבה נטלו חלק דמויות שונות, ומדגים כיצד בפרשת **ברנס** התממשו החסרונות הטמונים בסיקור תקשורת של הליך משפטי. המאמר מסתיים באמירה, כי גם כיום אנו עדים לניסיונות ליצירת מציאות משפטית באמצעות פעילות חיצונית לכותלי בית המשפט, בזירה הציבורית-תקשורתית, בדומה לפרשת **ברנס**.

מבוא

מאמר זה מציג הסתכלות שונה בפרשת **ברנס**. בשונה מהספרים, מהמאמרים, מהתגובות ומהביקורות שנכתבו בעניין הפרשה, כתיבה זו סוקרת את השתלשלות העניינים והאירועים שליוו את ההליך המשפטי במהלך שלושת עשורי העיסוק בפרשה, מההרשעה עד לזיכוי. המאמר מציג את הדברים כהווייתם, על פי השתלשלותם הכרונולוגית, אך מותיר לפתחו של הקורא את השאלה, באיזו מידה מנותק או מושפע הליך משפטי בכלל, ובמקרה זה בפרט, מהעולם שמחוץ לו, האם יש באירועים המתרחשים מחוץ לכותלי בית המשפט כדי ליצור מציאות משפטית והאם הושפעו ההליכים המשפטיים בעניינו של ברנס מהסיקור התקשורתית ומהפעילות הציבורית שהתנהלה במקביל להם. אבחן, האם ההתמדה והנחישות של ברנס ותומכיו הביאה לזיכוי, או שמא היה מזוכה גם בלא פעילות ציבורית זו ותוצאותיה.

עמוס ברנס הורשע ביום 11.01.1976 ברצח החיילת רחל הלר ונידון למאסר עולם.² באופן חריג, שמונה שנים וחצי מאוחר יותר, שוחרר ברנס מכלאו בזכות חנינה שהעניק לו נשיא המדינה. עשרים שנים לאחר שחרורו וקרוב לשלושים שנים לאחר הרצח, קיבלה השופטת דליה דורנר את בקשתו למשפט חוזר, הפרקליטות חזרה בה מכתב האישום וברנס זוכה זיכוי טכני, אילם.

בעקבות זיכוי הגיש ברנס תביעה אזרחית בגין הרשעתו ומאסרו וזכה בפיצוי בסך חמישה מיליון ש"ח. הייתה לי הזכות, יחד עם חברי עו"ד עופר שובל מפרקליטות מחוז תל אביב (אזרחי), לייצג את המדינה בתביעה האזרחית ובמסגרת זו, לעיין בעשרות ובמאות המסמכים שמילאו ארגזים רבים, להכיר את המעורבים ולשמוע את גרסתם, וכן לפגוש בברנס עצמו, שהעיד שעות ארוכות בבית המשפט.

למאמר זה שלוש מטרות מרכזיות. האחת, לספר את השתלשלות העניינים המלאה כפי שעלתה מפסקי הדין, מהטיפול בתיק האזרחי ומהפרסומים בתקשורת על אודות הפרשה. השנייה, להראות שהתקשורת הייתה מעורבת בהליך לכל אורכו והשפיעה בכל שלב על גורמים רבים: המשטרה, הפרקליטות, נשיא המדינה, שר המשפטים, שוטרים

בפועל ובדימוס. והשלישית, לטעון שלחץ תקשורת־ציבורי שנועד להטות לכיוון כזה או אחר הליך משפטי הוא פסול מבחינה נורמטיבית, שכן הוא עשוי להיתפס כאלטרנטיבה לבית המשפט באופן הפוגע בלגיטימציה של ההליך השיפוטי ובאמון הציבור, ואף עשוי להטות את השופטים. יתרה מזאת, לחץ תקשורת־ציבורי עלול לפגוע בשוויון בפני החוק משהוא מאפשר לנאשמים מסוימים – בעלי יכולת לפעול בתקשורת – לקבל יחס שונה מנאשמים במצב דומה ולכן, גם אם התוצאה עצמה מוצדקת, כל עוד היחס לא ניתן בצורה שווה הוא פסול. המאמר יתמקד בחסרונות הגלומים בסיקור תקשורת של הליכים משפטיים, ידגים כיצד חסרונות אלה התממשו בעניינו של ברנס ויראה, כי יש בסיס לטענה שהשופט דורנר, ואולי אף השופט מגן אלטוביה בתביעה האזרחית, הושפעו מהתקשורת כשהגיעו להחלטתם.

חלקו הראשון של המאמר מספק רקע נורמטיבי על אודות היתרונות והחסרונות הגלומים בסיקור תקשורת של הליך משפטי. באופן פרטני, יתמקד הדיון ביחסים בין התקשורת למשפט, במתח הקיים בין חופש הביטוי לבין הסכנות הטמונות בסיקור תקשורת של הליכים משפטיים ובפגיעה האפשרית בשוויון בפני החוק למול סיקור וביקורת לגיטימית של הליך משפטי.

גוף המאמר מחולק לכותרות משנה ומתאר את השתלשלות העניינים הכרונולוגית של ההליך המשפטי את והפעילות הציבורית־תקשורתית שהתנהלה במקביל לו. חלק זה יספר על החקירה והמשפט, המאבק הציבורי לאחר ההרשעה, עדותו החדשה של עוזי נבות, משפטו של מרקוס, השחרור מהכלא, המשפטים החוזרים, הזיכוי והתביעה האזרחית, וידגים כיצד הייתה התקשורת מעורבת בהליך לכל אורכו וכיצד השפיעה בכל שלב על הגורמים השונים.

החלק השלישי והאחרון בוחן את השפעת המאבק הציבורי־תקשורת על זיכוי של ברנס, תוך יישום הדיון התאורטי בדבר חסרונותיה של התערבות התקשורת על נסיבות המקרה.

על אף הטון הביקורתי העולה מן המאמר, חשוב שלא לקרוא אותו כמתקפה על בית המשפט ככלל או על שופטים מסוימים בפרט. בעידן של תקשורת חזקה ועצמאית, על השופטים להכיר באפשרות של השפעתה עליהם ולא להתעלם ממנה: "על בית המשפט לזנוח את השופט האידאלי שיצר ולשוב ולעגן את השופט במציאות שבה שופטים הם בני אדם הנתונים להשפעות חיצוניות".³

א. הקדמה – על כוחה של התקשורת ביצירת מציאות משפטית

העיסוק התקשורת במשפט ככלל, ובמשפט הפלילי בפרט, הוא מובן. פשע ואלמות מצויים במרכז הבמה הן בחדשות, הן בתעשיית הבידור והן במשפט הפלילי, העוסק ברגיל בתופעות אלה. הנושא מושך את הציבור בהיותו מרתק מחד גיסא אך אינו מצריך הבנה משפטית סבוכה מאידך גיסא.⁴ ליחסים בין התקשורת למשפט פנים רבות, והעיסוק התקשורת בהליך משפטי טומן בחובו יתרונות בצד חסרונות.

העיסוק התקשורתי בפרשיות מסוימות יוצר לעיתים את מה שנהוג לכנות "משפט על ידי התקשורת" (trial by the media), שבו התקשורת מחווה דעתה בגלוי על חומר הראיות והטיעונים המשפטיים ובכך מבנה תפיסת אשמה או חפות לפני או אחרי ההכרעה השיפוטית. יתרונו של סיקור תקשורתי מסוג זה מבוסס על ההבנה, כי למרות החשש לטוהר ההליך השיפוטי ולהשפעה מזיקה של פרסומים עליו, אין בכך כדי להצדיק פגיעה גדולה יותר בזכות הציבור לדעת. זכות זו כוללת גם את האפשרות לברר באמצעות "משפט התקשורת" שאלות של אשמה וחפות, כמו גם שאלות של צדק, אחריות, וכובד הענישה, שאינן בהכרח בבעלותו הבלעדית של בית המשפט. יש בכך גורם ממתן, שכן בתי המשפט אינם מקבלים את אמונו העיוור של הציבור, אלא אמון מוגבל הנשען על איכות ההחלטות ועל הסיקור התקשורתי של פעולתם.⁵ לעומת זאת, מהווה "משפט התקשורת", לדעת רבים, סיכון לקיומו של משפט הוגן,⁶ המתבטא בשני מישורים. האחד, טמון ביצירת אלטרנטיבה לבתי המשפט באופן שפוגע בשלטון החוק ובקיומו של הליך תקין. התקשורת מחליפה את בית המשפט ומאפשרת לציבור "לקבוע" האם אדם זכאי או אשם, מבלי שנחשף לכלל חומר הראיות ומבלי שהוא מכיר את הדין. בתי המשפט מבקשים להגיע לאמת אובייקטיבית אחת, בעוד "התקשורת השופטת" מבליטה את התוצאה המשפטית הראויה בעיניה, ואם מערכת המשפט מגיעה להחלטה אחרת, נוצר משבר אמון במערכת המשפט.⁷ באופן זה פוחת אמון הציבור גם במנגנון המאפשר את קביעת האמת המשפטית, החוק וסדרי הדין, כאשר התקשורת מספקת לכאורה דרך פשוטה ומהירה יותר לקביעת שאלות של אשמה וחפות, על בסיס תחושות והנחות. דוגמה מצוינת לכך מצויה בפרשת רומן זדורוב שהורשע ברצח הילדה תאיר ראדה,⁸ שם התקשורת יצרה, וממשיכה ליצור, "אמת מקבילה" לזו שנקבעה על ידי בתי המשפט. עוד למן ימי החקירה והמשפט הפלילי, הופצו בתקשורת הנחות והשערות אשר יצאו בגלוי כנגד עבודת המשטרה והפרקליטות וכנגד מסקנותיהם של בתי המשפט. לפי סקר שפורסם באתר "מאקו", מייד לאחר הרשתתו של זדורוב בבית המשפט העליון, האמינו 68 אחוזים מהציבור כי לא הוא ביצע את הרצח וכי "נתפר לו תיק".⁹ עמדה זו לא השתנתה גם בשנים שלאחר מכן, והיא מצביעה על אי-אמון גורף במערכת המשפט, אף כי עשתה בתיק זה מעל ומעבר, הסכימה באופן נדיר להחזיר את התיק לשמיעת ראיות בבית המשפט המחוזי וכתבה את אחד מפסקי הדין הארוכים בעת האחרונה. הפחתה זו באמון הציבור אינה מקרית אלא נובעת מפרסומים המעודדים אי-אמון זה בגלוי. כך, פרסומים מהעת האחרונה לעניין קיומה של ראיה חדשה מסבירים לציבור כי ראיה זו עשויה לחולל "שינוי דרמטי" במעמד הפרקליטות ו"לפגוע אנושות" באמון הציבור במוסד התביעה הכללית במדינת ישראל. הפרסומים מאשימים את הפרקליטות כי לא עשתה הכול כדי למצוא את הרוצח האמיתי מפני שהיה לה נוח להאשים את זדורוב ולכן התעלמה מראיות שלא התיישבו עם אשמתו, וקוראים לפרקליט המדינה להסכים לעריכת משפט חוזר. התייחסה לכך הנשיאה נאור בדחותה את בקשתו של זדורוב לדיון נוסף:

היותה של סוגיה בעלת תהודה ציבורית או תקשורתית אינה בגדר עילה משפטית לקיום דיון נוסף. יש להבחין בענייננו בין העניין הציבורי לבין דרישות הדין. בית המשפט לא יורה על קיום דיון נוסף מקום שאין הצדקה משפטית לעשות כן, יהיה העניין הציבורי רב ככל שיהיה.¹⁰

המישור השני מתמקד בחשש ש"משפט על ידי התקשורת" יגרום גם להטיית שופטים, לנוכח העיסוק המסיבי של הציבור בפרשה וכתוצאה מהפעלת לחץ על השופטים, לפסוק לפי האופן שהציבור והתקשורת מאמינים בו. השפעה אפשרית של פרסומים תקשורתיים על שופטים בפסיקותיהם מוכרת בדין ועל שום כך נחקק כלל הסובידיצה,¹¹ אשר קובע עבירה פלילית בגין פרסום ידיעות במטרה להשפיע על הליך פלילי התלוי ועומד בבית המשפט. תכלית האיסור משקפת את הרעיון שאפילו שופט מקצועי עלול להיות מושפע, בין במודע או בין שלא במודע, מפרסומים על פרשה, כך בתיק קל וכך בוודאי בתיק בעל משמעות עונשית כבדה ועניין ציבורי רב. כפי שהסביר השופט אהרון ברק בעניין אזולאי,¹² עומדים לדיון בפרשנות הכלל אינטרסים ציבוריים חשובים: חופש הביטוי וחופש הפרסום מחד גיסא וטוהר ההליך השיפוטי מאידך גיסא. תהליך בירור האמת תלוי בפומביות ההליך השיפוטי ובפרסומו ועם זאת, אינטרס הציבור הוא גם בהכרעת ההליך המשפטי בבית המשפט, ולא מחוצה לו, על ידי שופטים החופשיים מכל השפעה חיצונית. הכלל אומנם הופעל באופן ספורדי, אך כיום הוא למעשה "אות מתה" בספר החוקים,¹³ אף שהשופטים עצמם מוצאים לנכון להזהיר בפסיקותיהם מפני השפעתו המזיקה של הפרסום התקשורתי. בתחילת שנות השישים כתב השופט צבי ברנזון, כי בתי המשפט בארץ לא יסבלו התערבות של העיתונות במשפט תלוי ועומד היכולה לסכל את עשיית הצדק, ולכן צריכים להחניק כל נטייה כזאת בעודה באיבה.¹⁴ בבג"ץ שהוגש על ידי עו"ד יורם שפטל,¹⁵ הורה בית המשפט על קיום חקירה בעבירת הסובידיצה כנגד עיתונאי ניצול שואה שפרסם במהלך משפטו של דמיאניוק עשרות רשימות שעשויות היו להשפיע על המשפט ומהלכו, וקבע כי "אף כי רשאי הציבור להעמיד שופט-מומחה בחזקת אדם שיידע להשתחרר במידה רחבה מהשפעת פרסום שקרא בעיתון, אין הוא פטור גם כלפי השופט מהחובה שלא לנסות וליצור דעה קדומה ביחס לענין התלוי ועומד בפני בית-המשפט".¹⁶ אמירות נוקבות במיוחד הובעו בפרשת הנשיא קצב שם כתב השופט אדמונד לוי, כי אין הוא מתעלם מתפקידה החיוני של דעת הקהל בחברה דמוקרטית ומתרומת התקשורת להתגבשותה, אך יש לשמור על הגבולות, שלא לחינם שורטטו, בין משפט לתקשורת.¹⁷ יפים לעניין זה דבריה הנוקבים של השופטת יהודית שבח באותה פרשה:

ואט־אט נחצו כל הגבולות, ומרכז הכובד של ההכרעה בשאלת האשמה או החפות עבר מבית-המשפט הדין בתיק אל מרקע הטלוויזיה ואל דפי העיתונות. אין הכוונה, כמובן, לסיקור עיתונאי מותר ולשיח ציבורי לגיטימי, כי אם לניהול "בית-משפט צללים" במקביל למשפט המתקיים בד' אמות בית-המשפט. אמת,

גם הנאשם לא טמן ידו בצלחת, אך אין להשוות בין נאשם שנלחם על חייו לבין תקשורת המתנהלת לפי קוד אתי, והאמורה לפעול באיפוק ובריסון.¹⁸

העיסוק התקשורתי בהליך משפטי עשוי לפגוע גם בשוויון בפני החוק של נאשמים ומורשעים, לטוב או לרע. בעניינו של עו"ד קלגסבלד, אשר הורשע בגרימת מוות ברשלנות של אם ובנה הקטן בתאונת דרכים, נגזר עונש חריג בחומרתו שהושפע, לטענתו, מ"ליניץ" תקשורתי" שקרא להחמרת הענישה. ערכאת הערעור קיבלה את הטענה, הפחיתה את העונש וקבעה, כי די בחשש להשפעת הפרסומים אף ב"תת המודע" של השופטים כדי להצדיק את קבלת הערעור.¹⁹ בעניין קצב זכורה היטב הופעתו הטלוויזיונית שבה תקף את התקשורת ככלל, ואת ערוץ 2 בפרט, על התנהלותם בפרשה, ואילו התקפתו זו עוררה תגובה רחבה של תמיכה בתקשורת וגייסה מתלוננות נוספות מהעבר. יש הסבורים, כי עצם קיומו של כלל הסוביודיצה בספר החוקים גורם לאפליה בין אלה המקיימים את החוק כלשונו וסובלים בשל כך מנחיתות, לעומת אלה המפרים אותו אך נהנים מחסינות עקב מדיניות אי-האכיפה:

הגיעה העת לקבל החלטה אמיצה וחיונית. האם בישראל מותר או אסור לפרסם דברים על משפט פלילי התלוי ועומד בבית משפט, גם כשדברים אלה עלולים לפגוע בתקינות ההליך המשפטי או בתדמיתו. המצב הקיים של השלמה מצטברת עם הפרתו הבוטה, פוגע קשה ביחסים שבין המשפט לתקשורת ובעיקרון של שלטון החוק ושל שוויון בפני החוק.²⁰

הסיקור התקשורתי עשוי לתרום לבקרה בהליך, לוויסות כוחם של הגורמים הממסדיים ואף לגילוי האמת וחשיפת עבירות פליליות. בארצות הברית, בעקבות תחקירו של עיתון ה"הרולד טריביון", שזיכה את העיתון בפרס פוליצר, בעניין הרשעות שווא של נידונים למוות, התעורר עניין ציבורי רחב שהביא לביצוע בדיקות DNA לנידונים ולזיכויים של רבים.²¹ בעניין שמעון קופר, שהורשע ברצח שתיים מנשותיו,²² הביאה כתבתו של עמרי אסנהיים בתוכנית "עובדה" לפתיחת תיק החקירה מחדש ובהמשך לאישומו ולהרשעתו של קופר.²³ לעומת זאת, בפרשת קופר עצמה, כתבת המשך בעיתוי אחר, ערב פתיחתו של המשפט הפלילי, נפסלה לשידור על ידי בית המשפט שעות ספורות לפני מועד השידור המתוכנן,²⁴ בשל חשש לפגיעתו בתקינות ההליך. בית המשפט המחוזי בתל אביב אימץ את עמדת הפרקליטות שלפיה "תיקים פליליים צריכים להתקיים ולהישמע בבית המשפט ולא בתכנית טלוויזיה"²⁵ וקבע, בהתבסס על כלל הסוביודיצה, כי המקום הראוי לבידור אשמתו של הנאשם הוא בית המשפט הפלילי, ולכן "יצירת כמה נוספת שבה מובא חלק מחומר הראיות, בצורה דרמטית ומושכת את העין, פוגעת, ללא ספק, הן באפשרות של המבקש, והן באפשרות של המאשימה, להביא את עניינם בדרך המלאה, ובהתאם לכללי הדיון בפני בית המשפט הפלילי". באותה החלטה מתח בית המשפט ביקורת על התקשורת, שכן מצופה ממנה שתדע לרסן עצמה כאשר פרסומיה עשויים להטות הליך משפטי מתנהל, וקבע כי השפעתו של שידור עדות מוקלטת ומצולמת

של עדי תביעה מרכזיים על מהלך המשפט או על תוצאותיו, היא בגדר אפשרות שכל עיתונאי ועורך העוסק בתחום היה אמור לצפות מראש.²⁶ יש לציין כי בהמשך, ביטל בית המשפט העליון את ההחלטה והתיר את שידור התוכנית,²⁷ אך בינתיים הסתיימה עונת השידורים והתקדם ניהולו של ההליך הפלילי.

היחסים בין תקשורת למשפט מעוררים שאלה נוספת הנוגעת לדיון תקשורתי בהליך משפטי לאחר סיומו. האם לא ראוי לבקר תפיסה נורמטיבית של שופטים, אף כשברור שלא ניתן להציג בתקשורת את התמונה המלאה של הסוגיה המשפטית? מחד גיסא, היתרונות בכך הם ברורים. שופטים אינם חסינים מטעויות, וכשם שבתחום הביטחוני, לא נראה כי יכול גנרל למנוע ביקורת על הצבא בנימוק שלציבור אין את כל הנתונים הרלוונטיים או את הידע הצבאי הנדרש, כך גם זכותו של הציבור לבקר פסיקות של שופטים אף שלא נחשף לכלל פרטי המקרה ואינו אחוז בידע המשפטי הדרוש. מאידך גיסא, דיון מסוג זה, במיוחד כאשר באה הביקורת מצד גורמים מעוניינים, עשוי להחליש את מעמדם של בתי המשפט, להביא לפגיעה בעקרון סופיות הדיון או להפעיל לחץ בלתי-ראוי על הגורמים המשפטיים, כפי שהוצג לעיל בעניין זדורוב.

עד כמה שופטים אכן רגישים להטיה ועד כמה ניתן לצפות מהם להתעלות מעל הלחץ הציבורי? הספרות הפסיכולוגית העכשווית העוסקת בהכרעות שופטים עומדת על כך שתהליכים קוגניטיביים העוברים על השופט אינם שונים במהותם מאלה שעובר כל אדם הנדרש לקבל החלטות.²⁸ הגם שמערכת המשפט אינה מעוניינת לומר בריש גלי ששופטיה המקצועיים עלולים להיות מושפעים מהתקשורת כאחד האדם, היא בוודאי מושפעת, משום שזה אך אנושי להיות מושפע מדבריהם של אחרים. כך, למשל, בסקר שערכה לשכת עורכי הדין וכלל 2,235 עורכי דין, נמצא כי 82 אחוזים מקרב עורכי הדין סבורים שהתקשורת משפיעה על החלטות בתי המשפט.²⁹ בכנס לשכת עורכי הדין התבטאו עיתונאים בגלוי בנושא ואף טענו ששופטים חושבים כי חשיפה תקשורתית חיובית עוזרת להם בקידום.³⁰

מאמר זה אינו מכוון להציע הסדר חלופי למצב הקיים ואינו מתכחש לחשיבות הציבורית בסיקור תקשורתי של עולם המשפט. מטרתו להציג את המגרעות בסיקור זה יוצר ולטעון, כי אלה התממשו בעניינו של ברנס והצליחו בסופו של דבר ליצור מציאות משפטית. לצורך כך, יסופר בפרק הבא סיפור המעשה.

ב. השתלשלות האירועים בפרשת ברנס

1. החקירה והמשפט

תיק חקירת רצח רחל הלר היה מפרשיות הפשע הסבוכות והמסעירות שידעה המדינה.³¹ ביום 24.10.1974 נמצאה בחולות קיסריה גופתה העירומה של החיילת רחל הלר.³² שלושה צ"ח"מים (צוותי חקירה מיוחדים) פעלו בזה אחר זה לפענוח הרצח. הראשון, בראשותו של סנ"צ חנא חדר, עצר כמה חשודים וביניהם צעיר מעכו בשם עמוס ברנס,

אשר הכיר את רחל כשהשתתף בקורס מדריכי נוער בבית רוטנברג בחיפה, שם שהתה רחל במסגרת שירותה הצבאי.³³ יומיים לאחר מציאת הגופה, התייצב ברנס מיוזמתו בתחנת המשטרה בעכו, סיפר שנודע לו על הרצח מקריאה בעיתון והכריז, שאם יתפוס את הרוצח "יחסל" אותו כמו ידיו.³⁴ אחת מחברותיה של רחל סיפרה בעדותה כי בערב הרצח פגשה את ברנס במעונות החיילות והוא ביקש ממנה לכוונו לחדרה של רחל. ברנס הכחיש שפגש את רחל באותו הערב ומסר בחקירתו, כי בערב הרצח הגיע לבחינה בבית רוטנברג, ללא רכב, ומייד בסיומה חזר באוטובוס לעכו. לכיסוס האליבי סיפר כי נסע באוטובוס יחד עם חברו מקס בוחבוט, ובטרם נבדק האליבי, שוחרר ממעצרו.³⁵ חקירת צח"מ חדר לא הניבה כל ממצא, הצוות פורק ובמקומו מונה צח"מ חדש בראשות רפ"ק אריה צמרת.³⁶ צוות זה התרכז בעיקר בחשוד יורם ביכונסקי, בן זוגה של רחל בעת הרצח, ועצר אותו לתקופה ממושכת, מעצר שזכה לביקורת נוקבת בשל היותו נכה צה"ל ובהיעדר ראיות ממשיות כנגדו.³⁷ גם חקירה זו הסתיימה בלא כל ממצא והצח"מ פורק.

תעלומת הירצחה של חיילת צעירה בלא קצה חוט המשיכה להטריד את מנוחת המשטרה והציבור ולאחר חודשים אחדים הוקם צוות מיוחד שעליו הוטל לכרוק האם מיצו שני הצוותים הקודמים את החקירה. לצוות מונו שלושה קצינים בכירים ובראשם סנ"צ שאול מרקוס.³⁸ ממצאי הבדיקה סוכמו ברו"ח שהעביר ביקורת קשה על עבודת שני הצח"מים הקודמים וקבע, כי נוהלה חקירה רשלנית תוך התעלמות מממצאים שונים. ממצאי התחקיר היו הרסניים עבור שני הקצינים ובעקבותיו סיים חדר את תפקידו במשטרה.³⁹

לנוכח הממצאים הוקם צח"מ שלישי בראשות סנ"צ מרקוס, אשר הרכיב רשימה של חשודים פוטנציאליים וביניהם ברנס.⁴⁰ מזכירת הצח"מ יהודית לבני סיפרה בפגישתנו איתה, לקראת עדותה במשפט האזרחי,⁴¹ כי תפקידה בשלבים הראשונים של עבודת הצח"מ היה מיון חומר החקירה וסידורו בכרטיסיות. ראייה מסוימת הצביעה על חשדות שלא נבדקו לגבי מעורבותו של ברנס והיא רשמה על כך הערה ביומן המבצעים.⁴² בסיכום הבדיקה הורכבה רשימה של כארבעים חשודים, ביניהם ברנס, אשר הובאו לבדיקת פוליגרף. ישעיהו (זיגי) הורוביץ, בודק הפוליגרף, סיפר על בדיקתו של ברנס:

מיד כשנכנס לבדיקה, הוא החל לדבר על הפרשה במלוא רגשות ופאתוס, ממש חי את המקרה. אמר שזה דבר נורא שרוצחים חיילת צעירה ויעשה הכל כדי למצוא את הרוצח ולדאוג שייתן את הדין. זכור לי שהתרשמתי מאישיות אובססיבית. ברנס הופיע לבדיקה לבוש חולצה לבנה מעומלנת וג'ינס עם קו תפר, נעלים מצוחצחות למשעי, דיבר על עצמו בגוף שלישי והצהיר שאינו יכול לפגוע בנמלה וקשה לו לראות ילדים מתקוטטים ברחוב אך מאידך מצאנו בתיקו האישי בצבא שרדף אחרי מפקד עם נשק, אף שהיה חייל מצטיין. אישיות זו תאמה את קווי הדמות כפי שעלו מאופי העבירה, כאשר הבגדים של רחל הלך נמצאו כשהם מקופלים ומסודרים תחת גשרון בכביש המהיר.⁴³

תוצאות הבדיקה העלו סימנים מחשידים ביותר לאמירת שקר, הורוביץ עדכן בכך את הצח"מ וברנס נעצר. הורוביץ הנחה את הצוות לנהוג כלפי ברנס בהבנה ובכבוד שכן קו חקירה נוקשה או מאיים יגרום לו להיסגר ולא לשתף פעולה. בפגישתנו עימו אישר ראש הצח"מ שאול מרקוס את הדברים: "הנחיית הפסיכולוג [זיגי הורוביץ] היתה לנהוג בו בעדינות, בהבנה ובכבוד, וכך עשינו".⁴⁴

לפי רישומי החוקרים, גילה ברנס במהלך החקירה, טיפין טיפין, פרטים הקושרים אותו לרצח. גילוי ראשון היה בפני החוקר ישראל מזרחי, שאותו הכיר ברנס מצח"מ חרד:

הוא סיפר שלמעשה כן פגש את רחל הלר לאחר הבחינה שלו בבית רוטנברג. אמרתי לו שחבל שלא סיפר את זה לפני כן ואז ענה לי, ישראל, אני חושב שהגיע הזמן לספר את האמת, רק תגיד לי למה אני צפוי, מה יהיה אתי, מה יגידו כולם, לאיזה עונש אני צפוי ואם אפשר לעשות משפט בדלתיים סגורות ואם בכלל ישנה אפשרות כזו.⁴⁵

למחרת, כשנחקר על ידי ממ"ש אבי תגר, ביקש ברנס דף ועט וכתב, כי בערב הרצח, לאחר הבחינה, נפגש עם רחל בחדרה, היא סיפרה לו שכל הבנות קיבלו אפטר, התלבטה אם לבקר את חברתה רונית או לנסוע הביתה, והם יצאו יחד החוצה. "כאן הפסיק לכתוב", סיפר לנו תגר, "ואמר לי, 'ואז קרה מה שקרה'. אני מודה שאינני זוכר הרבה ממה שקרה לפני שלוש שנים ושלוש שנים אך המשפט הזה שאמר לי ברנס, 'ואז קרה מה שקרה', חרות בזיכרוני והולך איתי כל השנים האלה. יש דברים שלא שוכחים".⁴⁶

למחרת מסר ברנס הודאה מלאה ומפורטת במעשה הרצח, את חלקה כתב בעצמו. בהודאה מתואר, כי לאחר הבחינה פגש ברנס את רחל בחדרה, אז החליטו שברנס יסיעה לביתה בבת ים במשאית שבה הגיע לבחינה, השייכת לאחיו שמעון. בדרך סטו לצד הכביש באזור קיסריה כדי להתעלס, המנוחה "שיחקה עמו" כמתואר בהודאה ולכן המם אותה ברנס במכה בראשה. לאחר שאיבדה את הכרתה איבד את עשתונותו, קרע את רצועת חזייתה וחנק אותה, אז העביר את גופתה באמצעות המשאית, השליכה בצד הכביש ואת בגדיה ותיקה השליך תחת אחד הגשרונים בדרכו חזרה לעכו. ההודאה תאמה את הממצאים בתיק החקירה, כאשר לפי הדו"ח הפתולוגי, אכן ספגה המנוחה מכה חזקה בראשה ולאחר מכן נחנקה ברצועת חזייתה, וכן תיקה ובגדיה אכן נמצאו על ידי עובר אורח תחת אחד הגשרונים שבאזור.

למחרת מסירת ההודאה, בוצע שחזור אשר הוסרט על ידי צוות מז"פ בראשותו של עוזי נבות. סיפר לנו על השחזור ד"ר יחיאל פיקהולץ בפגישתנו איתו:

באותם הימים שימשתי כראש המעבדה האנליטית במעבדה לזיהוי פלילי (מז"פ) וצורפתי לצח"מ כאיש מדע. לצורך ניהול השחזור, בחר מרקוס באנשים שלא נכחו במעמד מסירת ההודאה כדי למנוע טענות בדבר שיבוש או הדרכת הנאשם, ולכן אני שימשתי כנהג. לא ידעתי אז מה היתה גרסתו של ברנס לאירועים ונסעתי על פי הנחייתו. כשהגענו לקיסריה עצרנו בשני מקומות שונים ובהמשך כיוון אותי ברנס אל הגשרון תחתיו הסתיר את התיק והבגדים של רחל.⁴⁷

בהודעה שמסר עם שובו מהשחזור, אמר ברנס כי פעל לברו, איש לא היה מעורב או עזר לו, והוסיף: "אני בעצמי לא יודע איך הסתבכתי ומה דחף אותי לעשות את זה".⁴⁸ למחרת השחזור הכחיש ברנס בפני פרקליטו את אמיתות ההודאה והשחזור וטען כי הודה בשל לחצי החקירה ועל פי תכתיב החוקרים.⁴⁹ משפטו החל במשפט זוטא ארוך שבו טען כי אנשי המשטרה הפעילו כלפיו אמצעי לחץ פסולים כגון מכות, איומים, פיתויים וחקירה ממושכת תוך מניעת שינה. בית המשפט דחה את הטענות וקבע כי ברנס שיקר בעדותו במצח נחושה, כי הרשים את השופטים במהלך עדותו הממושכת כ"טיפוס הפכפך", הנוטה במידה מרובה להגזמות והפרזות ונראה כי "כדי שאדם יוכל להגיע למטען כזה של שקרים הוא צריך להיות מחונן בדמיון עשיר". השופטים קבעו כי התוודותו של ברנס באה מתוך לחצים פנימיים ולא חיצוניים שכן "ספק אם אדם שהגיע להתמוטטות מבחינה נפשית ופיזית מוכן לכתוב בכתב ידו כתב אישום נגד עצמו אלא אם יש בקרבו דחף פנימי להתפרק מכובד המעשה שעשה".⁵⁰ בקשת הסנגור לפסילת הרכב השופטים עקב אמירות אלה נדחתה על ידי בית המשפט העליון.⁵¹ המשפט העיקרי היה חסר תקדים בהיקפו. נשמעו בו קרוב לשבעים עדים, נרשמו מאות עמודי פרוטוקול⁵² והוא עורר התעניינות עצומה בקרב הציבור בארץ. דיווחים על התקדמות המשפט והעדויות נמסרו כמעט מדי יום בתקשורת ומאות המתיננו מחוץ לבית המשפט כדי לשמוע את גזר הדין.⁵³ בהכרעת הדין נקבעו קביעות קשות לגבי חוסר אמינותו של ברנס והעדים מטעמו, ברנס הורשע ברצח ונידון למאסר עולם.

לעיתונאים שהמתינו מחוץ לאולם בית המשפט אמר ברנס: "אני שעיר לעזאזל, אני חף מפשע".⁵⁴ ערעורו על פסק הדין, שבו רוכזו הטענות כנגד קבילות ההודאה, נדחה בפסק דינם של השופטים אליהו מני, יצחק כהן וחיים כהן. נקבע כי הודאת המערער ניתנה מרצונו החופשי וכי אפילו הוכח שננקטו אמצעים פסולים, אבל לא היה בהם כדי להביא את הנחקר לידי הודאת שווא, אין פוסלים את הודאתו.⁵⁵ השופט חיים כהן קבע, כי תוכנה וסגנונה של ההודאה מעידים על אמיתותה, כי מדובר ב"הודאה מצטדקת" ("היא אשר גרמה לי להיכנס לטירוף") אשר "לא להלקאת עצמו ניתנה כי אם להגנת עצמו",⁵⁶ ולכן:

על פני הדברים מעידה הודאה זו על עצמה שנעשתה מתוך מועקה ודאבון הלב וכאב עמוק. הטענה כאילו הוכתבה מילה במילה מפני חוקרי המשטרה, או מי מהם – מוזמנת ונסתרת מניה וביה. על פני לשונה של הודעה זו ניכרת זעקתו של מי שמצפונו רודף אותו ומצליף לו, האוחז בקנה רצוף של טירוף הדעת וחוסר ההכרה בשעת מעשה, כדי שיוכל להמשיך ולחיות עם עצמו, כדי שיוכל להתגונן בפני מקטרגיו.⁵⁷

2. לאחר ההרשעה – המאבק הציבורי

למן מאסרו ניהל ברנס מאבק בלתי פוסק. הוא פנה בעשרות מכתבים אל כל מי שעשוי היה לסייע לו לדעתו ובכלל זה נשיא המדינה, ראש הממשלה, אישי ציבור, חברי כנסת

וקציני משטרה, שבפניהם טען כי הוא חף מפשע וביקש כי ייערך לו משפט חוזר. במקביל, הגישו ברנס ומשפחתו למעלה מארבעים פניות בבקשה לחנינה, אשר נדחו כולן על ידי הנשיא.⁵⁸ בקשה למשפט חוזר הוגשה לראשונה בשנת 1978, כשנתיים לאחר ההרשעה, אולם בהיעדר כל חידוש בטענות, היא נדחתה בהחלטתו של נשיא בית המשפט העליון יואל זוסמן.⁵⁹

ברנס המשיך בפנייה אל גורמים שונים בטענה כי הוא חף מפשע. לבקשתו, נפגש עימו בכלא היועץ המשפטי לממשלה (דאז) פרופ' אהרון ברק, וכן חנא חדר, ראש הצח"מ הראשון. בעקבות פניות אלה החלה להיאסף סביב ברנס קבוצת תומכים, ביניהם עיתונאי "דבר" ראובן שפירא, אשר פרסם לראשונה בערב ראש השנה 1979, כי "אנשי ציבור ועורכי דין ידועים" החלו לאחרונה לבדוק אפשרות לערוך לברנס משפט חוזר וכי אפילו חדר, חוקרו הראשון, מאמין שאינו הרוצח.⁶⁰

ברנס אמר לכתב ש"אסור שפרשת ברנס תרד מכותרות העיתונים. הציבור חייב לאכול את זה בוקר צהריים וערב, שעמוס ברנס יושב על לא עוול בכפו", ואכן כך היה. למן אותו פרסום ראשון, הפך שפירא לשופרם של ברנס ותומכיו. כעבור ימים אחדים פרסם כי פרופ' חיים גבריהו, יו"ר החברה לחקר המקרא, מצוי בין התומכים הפועלים לעריכת משפט חוזר לברנס.⁶¹ על פי הפרסומים, גבריהו פגש את ברנס בבית הכלא שם העביר חוג לתנ"ך, התרשם מאישיותו והחליט להירתם לעזרתו, ובכלל זה ניהל מגעים עם "מספר אנשים" ביניהם קציני משטרה "שמילאו בזמנו תפקיד מרכזי בחקירת רצח רחל הלר". בפרסומים נטען כי קיימת קבוצה של אנשים המאמינה בחפותו של ברנס, וכי בכוונתם למסור לגורמי אכיפת החוק חוות דעת של קצין משטרה לשעבר "הידוע ביושרו ובמומחיותו" ולבקש, כי ימנו איש משפט המקובל עליהם על מנת שיחקור את המקרה.⁶² פרסומים אלה התייחסו לתזכיר שכתב נצ"מ בדימוס עזרא גולדברג, אשר פרש לגמלאות לאחר שירות ארוך במשטרה בתפקידי חקירה שונים. גולדברג מעולם לא היה מעורב בחקירת רצח רחל הלר ואף לא פגש את ברנס, אך לדבריו, הגיע למסקנות שונות המוכיחות את חפותו של ברנס בהתבסס על ספר שכתב בנושא ברוך לשם⁶³ ובו פורטו חומרי החקירה בתיק. מסקנותיו של גולדברג תוארו בפרסומיו של שפירא כ"התפתחות דרמטית" בפרשה⁶⁴ שכן מדובר בקצין המשטרה הראשון המביע דעה נחרצת בזכות חפותו של ברנס.

את מסקנותיו ערך גולדברג בתזכיר עב כרס שאותו מסר לשר המשפטים שמואל תמיר וליועץ המשפטי לממשלה יצחק זמיר ודרש לפתוח בבדיקה מחודשת של הפרשה. על מנת לזרז את תשובת הגורמים המשפטיים, המשיך שפירא בפרסומים תכופים במטרה להעלות את נושא הודאות השווא לסדר היום. ביום 26.10.1979 פורסמה תחת הכותרת "בודים ומודים"⁶⁵ כתבה שהביאה את סיפורו של חסין עביד, צעיר שהודה בחטיפת מסמכים מחיילת שלאחר מכן הודתה שבדתה את האירוע. עוד פורסם ניתוח פסיכולוגי בדבר השפעת הלחץ המשטרתי על נחקרים להודות בפשע שלא ביצעו. כעבור כמה ימים,

פורסם כי זה"כ משה שחל, אז יו"ר סיעת המערך, מצטרף לקריאה לבדיקה מחודשת של הפרשה אשר תסיר ספקות שהתעוררו עוד במהלך המשפט.⁶⁶ דעת הקהל האוהדת לא איחרה לבוא ובציבור החלו להישמע קולות החוששים מלחץ חקירתי וקוראים לבדיקת גוף חוץ-משטרתי במקרים של תלונות.⁶⁷ עיתונים אחרים הצטרפו אף הם לסיקור המחודש, ובעידודה של התקשורת התפתח דיון ציבורי בשאלה האם עשה או לא עשה ברנס את המעשה. עיתון "מעריב" פרסם סדרת תחקירים המצדדת בהרשעה תחת הכותרת "עמוס ברנס: רוצח או לא?", שבה ניתנה במה לראש הצח"מ מרקוס אשר פירט את הראיות שעמדו בפני בית המשפט המרשיע ואמר: "אנשים 'מאכילים' לוקשים' את הציבור ומשרד המשפטים והמשטרה – שותקים".⁶⁸ ברנס עצמו אמר לכתב "מעריב": "עברו חמש שנים, יעברו עוד עשר, עוד חמש עשרה. אצא מכאן בגיל חמישים. עמוס ברנס לא ירד מהכותרות לדורי דורות: עד שהאמת תצא לאור. לא אצליח אני יעשו זאת ילדי, נכדי, ניני. לא יעזבו את זה".⁶⁹ לבקשת משרד המשפטים, בדק פרקליט המדינה גבריאל כך את תזכירו של גולדברג וכך סיכם את בדיקתו:

אומר מיד, כי לא שוכנעתי כלל ועיקר מטענותיו של מר גולדברג [...] הבעתי בפני מר גולדברג את פליאתי על כך, שהוא השמיע בפומבי דעה פסקנית בדבר היותו בטוח בחפותו מפשע של ברנס עוד בטרם קרא את פסקי הדין המרשיעים או את פרוטוקול הדיון ומבלי ששוחח עם החוקרים שטפלו בתיק או חקר את הנאשם. אחרי הצהרה פומבית כזאת קשה לגשת לחומר בעין לגמרי אוביקטיבית.⁷⁰

על אף חוות דעתו של כך ועל מנת להסיר כל ספק, מינה היועץ זמיר את המשנה לו, עו"ד יהודית קרפ, לבצע בדיקה מקיפה בפרשה שתכלול גם גביית עדויות מהמעורבים.⁷¹

3. עוזי נבות

במקביל לבדיקתה של קרפ, ערך גולדברג בדיקה משלו ופנה אל המעורבים בפרשה. את השיחות תיעד במזכרים שאותם מסר לקרפ וצוותה, ובכלל זה מזכר המתעד שיחה עם ד"ר בלוח, בשעתו ראש המכון לרפואה משפטית, שממנו עולה כי אינו שולל שברנס אמר לו, בעת שבדק אותו לאחר השחזור, שהוכח בחקירתו.⁷² גולדברג נפגש גם עם בוחבוט, ורשם במזכר נוסף שבוחבוט אינו זוכר למעשה מתי הייתה הנסיעה המשותפת באוטובוס. את המזכרים האלה מסר גולדברג לצוות קרפ כ"ראיות חדשות". בפגישתם עם קרפ מסרו העדים דברים שונים. בלוח מסר גרסה מסויגת יותר לגבי אמירותיו של ברנס בעת הבדיקה ואילו בוחבוט סיפר, כי לאחר חקירתו הראשונה במשטרה, מכיוון שרצה לדייק בדבריו, ערך בדיקה יסודית שהעלתה בוודאות, כי נסיעת האוטובוס המשותפת שעליה סיפר ברנס בחקירתו, התקיימה במועד אחר שאינו ליל הרצח. בוחבוט חידש, כי מסר במשטרה עדות נוספת שבה סיפר על ממצאי בדיקתו, אף כי זו לא נמצאה בחומר החקירה. כמו כן סיפר, כי כשפגש את ברנס לאחר מעצרו הראשון סיפר לו על תוצאות בדיקתו, ולמרות זאת המשיך ברנס לדבוק בגרסתו גם בחקירתו השנייה. בוחבוט הוסיף

וסיפר כי ערב עדותו במשפט הפלילי, הגיע לביתו החוקר אלבו והתרה בו כי ידבק בעדותו הראשונה, בוחבוט חש שלא בנוח מביקור זה אך העיד אמת במשפט כשאמר, שהנסיעה המשותפת לא הייתה בליל הרצח.

בהמתנה לתוצאות הבדיקה טען הכתב שפירא ל"סחבת",⁷³ ופרסם כי נתגלו חריגות בחקירתו של מזרחי בפרשה אחרת⁷⁴ ואילו מרקוס טען בתקשורת, שגולדברג מדיח עדים להעלות עדויות חדשות.⁷⁵

בחודש ינואר 1981, כשנה לאחר תחילת הבדיקה, פורסם כי קצין המשטרה עוזי נבות, שצילם בשעתו את השחזור ובאותם ימים שימש בתפקיד בכיר במשטרה, מסר מידע חדש התומך בטענותיו של ברנס לגבי השחזור.⁷⁶ בעקבות העיסוק המחודש בפרשה, עלו שמועות שלפיהן נבות יודע דברים שטרם סופרו, קרפ יזמה פנייה אליו באמצעות שוטר אחר ובעקבות פנייה זו, שוחח נבות עם ידידו נצ"מ שלמה גל, ששימש אז כראש מחלקת חקירות במטה הארצי, קיבל מעמד של עד מדינה והבטחה כי מעמדו במשטרה לא ייפגע⁷⁷ ומסר לו את עדותו.

ברנס טען במשפטו כי בשלב מסוים של השחזור, כשהגיעו למקום שבו נמצאה גופת המנוחה, הפסיק לשתף פעולה וסירב לצאת מהרכב, אז הגיע למקום מרקוס וכפה עליו במכות אגרוף ובאיומים להמשיך בשחזור. מרקוס ויתר השוטרים, לרבות נבות, העידו במשפט שמרקוס כלל לא היה בשחזור. בעדותו החדשה הודה נבות, לאחר שהובטחה לו חסינות, כי שיקר בעדותו, כמו יתר השוטרים, וסיפר כי בשלב מסוים אמר לו אחד החוקרים שברנס הפסיק לשתף פעולה וכי הודיעו על כך למרקוס וזה הגיע למקום כעבור זמן קצר, התכופף אל הרכב שבו ישב ברנס ופתח בצעקות. לאחר דקות אחדות עזב מרקוס את המקום והשחזור נמשך.⁷⁸ בעקבות המידע החדש, מינה מפכ"ל המשטרה את גל לחקור את הטענות ולאסוף עדויות נוספות מהשוטרים שנכחו בשחזור.

ברנס קיבל את הידיעה על עדותו החדשה של נבות בהתרגשות גדולה.⁷⁹ גם בזירה הפוליטית עוררו הפרסומים עניין: ח"כ משה קצב, אז חבר ועדת הפנים והמשטרה של הכנסת, פנה אל היועץ המשפטי ואמר כי על רקע הגילויים האחרונים, על המערכת המשפטית לשקול את שחרורו של ברנס עד לעריכת משפט חוזר,⁸⁰ ואילו ח"כ אמנון רובינשטיין ביקר את ברנס בכלא, בישר לו כי נמצאו ראיות נוספות המפריכות מכול וכול את פסק הדין המרשיע ואף הצהיר כי "כל יום שברנס יושב בכלא הוא כתם על המשפט והצדק בישראל".⁸¹ למעשה, נשאלה השאלה האם עדותו החדשה של נבות אכן מוכיחה את חפותו של ברנס. לדבריו של נבות, פרט לאותה הפסקה בוצע השחזור כהלכה, הוא התרשם מהספונטניות של ההצבעה ושלל לחלוטין את טענות גולדברג להפסקה מכוונת בצילום או להדרכה של הנאשם.⁸² עדותו של נבות אף לא תמכה בטענות ברנס לאליומות מצד מרקוס, העדות רוכזה בשקרי השוטרים ולא בחפותו של ברנס והיו שהביעו הסתייגות מהעידוד המוגזם שניתן לברנס על ידי אישים שונים הנוטעים בו את התחושה שהכול נגמר ושבקרוב יצא לחופשי.⁸³ אנשי משטרה שונים הביעו דעתם, כי גם אם אכן שיקרו מרקוס וחבריו, היה זה כדי להציב תיק מושלם בפני בית המשפט, כפי שהיה

מקובל באותם הימים בקרב חוקרי משטרה, לבצע "טריקים" שונים, בבחינת "שקרים לבנים", בסברם כי בתי המשפט תלושים מהמציאות בשטח בעוד שדברים אלה נראו שוליים וחסרי משמעות,⁸⁴ אך בדעת הקהל כבר התקבעה הדעה, כי עדותו החדשה של נבות מצדיקה את שחרורו של ברנס מכלאו, גם אם אין די בה כדי להצדיק משפט חוזר:

אינני יודע אם די בעדותו של סנ"צ נבות כדי להניע את היועץ המשפטי לממשלה לבקש משפט חוזר לעמוס ברנס. יתכן שלא. לציבור, מכל מקום, די בכך שקצין משטרה בכיר הודה כי ראיות הוכנו שלא כדין כדי להביא להרשעתו של נאשם. אחת היא אם נבות שיקר או מרקוס שיקר.⁸⁵

בסוף שנת 1981 הוגש לשר וליועץ המשפטי דו"ח קרפ, אשר סוכם בהמלצה להעמיד לדין באשמת עדות שקר את שלושת הקצינים שניהלו את השחזור, מרקוס, פיקהולץ ואלבו, ורק אם ייקבע כממצא שבעובדה כי מרקוס היה בשחזור, תוגש בקשה למשפט חוזר על ידי היועץ המשפטי.⁸⁶

4. משפטו של מרקוס

בהתאם להמלצת הדו"ח, הוגש כתב אישום כנגד שלושת הקצינים בבית המשפט המחוזי בירושלים.⁸⁷ נבות הודה בעדותו כי אינו סבור שיש בדברים שסיפר כדי לגרוע מההרשעה, וכנשאל על ידי מרקוס, בחקירתו הנגדית, האם בן אדם חף מפשע צריך לשבת בכלא שש שנים כדי שיגיד לבסוף את האמת, השיב: "לא אמרתי שברנס חף מפשע".⁸⁸ לשאלה מדוע שיקר בעדותו במשפט השיב, כי לאחר ששמע שיתר השוטרים שיקרו בענין זה, פנה אל מפקדיו וביקש שלא להעיד במשפט. לדבריו, באותה שיחה נכח גם יעקב קדמי, לימים שופט בית המשפט העליון, שעמד אז להחליף את ראש אגף החקירות במשטרה, אשר התערב ואמר לנבות: "תראה, זה צוות חקירה שלישי בפרשת רצח רחל הלר. מרקוס עשה טעות קטנה ולא חשובה, אתה בטח לא תרצה לגרום נזק לכל העניין".⁸⁹ בית המשפט המחוזי הרשיע את מרקוס ברוב דעות, אלבו זוכה וההליכים נגד פיקהולץ עוכבו מחמת פציעתו הקשה בתאונת דרכים,⁹⁰ אולם אפילו שופטי הרוב לא ייחסו למרקוס שימוש באלמות במשך שהותו הקצרה במקום. השופטים קבעו כי עדות השקר לא הייתה מתוכננת אלא "החלקה מתוך קלות ראש" וכי גם אם היה מרקוס אומר אמת לגבי הגעתו למקום, לא היה בכך כדי להשפיע על אשמתו של ברנס. נקבע כי ברנס שיקר בעדותו במצח נחושה וכי טענתו, כי אולץ להמשיך בשחזור במכות אגרופ, אינה אמת. קביעה זו סתמה, למעשה, את הגולל על הגשת בקשה למשפט חוזר בידי היועץ המשפטי, על אף ההרשעה.

ברנס הגיב בזעזוע לפסיקת השופטים וזעק בתקשורת: "איפה הצדק? אין צדק במדינה הזאת".⁹¹ מרקוס ערער לבית המשפט העליון וזוכה זיכוי מוחץ.⁹² שופטי העליון העבירו ביקורת על החלטתו המרשיעה של בית המשפט המחוזי⁹³ וקבעו כי עדותו של נבות היא בלתי-אמינה בצורה מופלגת, אינה זוכה לסיוע בכל ראייה אחרת ואינה מתיישבת עם ההיגיון והשכל הישר. בית המשפט מתח ביקורת קשה על אופן ביצוע החקירה על

ידי קרפ וגל ועל עצם מינויו של גל לחוקר, לנוכח ידידותו עם נבות וחוסר ניסיונו בחקירות. בלשון חריפה קבעו השופטים, כי בלט רצונו של נבות שהשחזור ייכשל, וכי עיקר עדותו הסתמכה על תחושות, להבדיל מעובדות.⁹⁴

"קיבלתי זיק חשמלי", הגיב ברנס להחלטה והבטיח: "צדקתי תצא עטורת ניצחון וזוהרת באור".⁹⁵ בבית הכלא נערכה מסיבת עיתונאים שבה מתח ברנס ביקורת קשה על שופטי בית המשפט העליון וקרא לציבור ללכת איתו "שלוש ידיים עד סוף המערכה", שכן מאבקו אינו בשבילו אלא למען החברה הישראלית, למען לא ייפלו עוד קורבנות כמוהו.⁹⁶ בציבור נשמעו גם השואלים,⁹⁷ כיצד מעמידים שלטונות הכלא לרשות רוצח שפוט במה ומיקרופונים על מנת שישמיע ביקורת כנגד פסיקת בית המשפט העליון, שעה שמורשעים אחרים אינם זוכים לכך.

בעקבות הזיכוי ולנוכח קביעות בית המשפט העליון, הודיע היועץ המשפטי לממשלה כי לא יגיש בקשה למשפט חוזר.⁹⁸ ברנס קרא להוריד את הדגלים במדינה לחצי התורן⁹⁹ וגולדברג הודיע כי ימשיך להילחם למענו.¹⁰⁰ ברנס יכול היה להגיש את הבקשה בעצמו אך לא מיהר לעשות זאת והעדיף, בינתיים, לדבוק במאבק הציבורי.

5. השחרור מהכלא

במשך שנות כהונתו קיבל השופט חיים כהן מכתבים רבים מאסירים ששפט, ונהג להגיע לבתי הסוהר כדי להיפגש איתם. אלמנתו מיכל זמורה-כהן סיפרה לאחר מותו, כי השופט ייחס חשיבות לביקור אסירים ורצה שידעו שהוא רואה אותם, והיא אף נכחה באחת מפגישותיו עם ברנס. לדבריה, לאחר שיצאו אמר לה השופט "האיש הזה צריך לצאת מכאן".¹⁰¹ יש הטוענים כי עבודתו של גולדברג היא שהביאה למפנה ביחסים בין כהן לברנס ולדברי קרפ, היו אלה ממצאי הדו"ח שכתבה:

כיוון שהייתי מבאי ביתו של השופט כהן, נתתי לו את הרוח לאחר שסיימתי לכתוב אותו. אני לא זוכרת את המילים המפורשות שלו, אבל זכור לי שהוא מאוד התרשם. הרוח אמנם לא היה הדבר ששיכנע את השופט בעניין ברנס, אבל ברור שהוא נתן לו עוד מוטיבציה להילחם למען העניין.¹⁰²

השופט פרש מכס השיפוט בשנת 1981, וכשנפגש עם גולדברג וגבריהו, לאחר זיכוי של מרקוס בבית המשפט העליון, אמר להם כי מצפונו אינו שקט וכי יבקש מהנשיא חנינה לברנס ואף ישכנע אותו לקבלה.¹⁰³ לימים, סיפרה אלמנתו שאמר לה:

אני לא משוכנע במאה אחוז שהוא לא עשה את זה, אבל אני בטוח במאה אחוז שהוא משוכנע שהוא לא עשה את זה. כלומר, יש מקרים, נדירים ביותר, שאדם עשה מעשה ודחק אותו דחיקה כזאת, שהוא לגמרי בטוח שהדבר לא נברא, [ולכן] זה לא קיים לבית סוהר, כשישנם כל הסיכויים שברנס לא עשה את המעשה וישנם כל הסיכויים שגולדברג צודק.¹⁰⁴

לא הייתה זאת הפעם הראשונה שבה פעל כהן בעד חנינה לאחד ממורשעיו. בעבר כבר פנה אל הנשיא בעניינו של עמוס אוריון שהורשע על ידו ברצח קצין מבצעים של הברינקס במהלך שור. לאחר ההרשעה עלו ספקות בדבר אשמתו של אוריון אך לא במידה המצדיקה משפט חוזר ובהמשך לפנייתו של השופט, קיבל הנשיא את הבקשה, אוריון שוחרר ממאסר אך זמן קצר לאחר מכן נרצח על רקע מעורבותו באירוע.¹⁰⁵ הפעם, "בסודי סודות ומבלי שיינתן פרסום לכך", נכתב ב"מעריב" ב-10 ביוני 1983:

פנה השופט בדימוס, חיים כהן, ליצחק נבון, בעל פה, שבועיים לפני סיום כהונתו כנשיא המדינה, בבקשה לחון את עמוס ברנס [...] בטרם הצליח לסיים את הטיפול בתיק – הגיעה תקופת כהונתו לסיים. עם זאת לא שמר מר נבון בסוד, כי הוא נוטה לתת את החנינה ובאוזני מקורביו נימק זאת בכך שאם שופט עליון, שדן את עמוס ברנס, מגיע בעצמו למסקנה, שעליו לפעול לשחרורו של ברנס – יש להיענות לבקשתו.¹⁰⁶

מחליפו של הנשיא נבון, חיים הרצוג, שטרם מינויו לנשיא נמנה עם חברי הכנסת שתמכו בעריכת משפט חוזר לברנס, פנה אל שר המשפטים משה ניסים וביקש לזרז את תגובתו מאחר שעניין החנינה ומעורבותו של חיים כהן סוקרו בהרחבה באמצעי התקשורת, הציבור מגלה עניין רב בנושא וברנס עצמו מחכה בקוצר רוח להחלטה.¹⁰⁷ השר לא ראה את הבקשה בעין יפה, אך מסר את חוות דעתו בתוך זמן קצר, ובה הזוהר מיצירת עובדות משפטיות על בסיס תחושותיהם של אנשים ולא בדרך משפטית, שתעודד גם אסירים אחרים לדבוק במאבק ציבורי כתחליף להליך משפטי. בפגישה עם עיתונאים הודה השר, כי אכן הופעלו עליו לחצים למען מתן חנינה לברנס אך היו גם לחצים נגדיים, בעיקר מאנשי משפט ושופטים, שלא לשנות את העונש, זאת לנוכח החשש מיצירת תופעה שבה יעדיפו אסירים מאבק ציבורי על פני הליך משפטי תקין.¹⁰⁸ על אף דברים אלה, הסכים השר לבקשה, העונש נקצב לשתים עשרה שנים ובניכוי שליש בגין התנהגות טובה, שוחרר ברנס לאלתר לאחר שריצה שמונה וחצי שנות מאסר בלבד. ברנס התעקש ששמו יטוהר על ידי זיכוי בדין וסירב לקבל את החנינה. השופט כהן הגיע לכלא רמלה וכדי לשכנעו, מסר לברנס, בנוכחות גבריהו וגולדברג, מכתב שבו כתב:

לעמוס ברנס רב שלומות, אני שמח מאוד על שזכיתי היום להיות ראשון מברכיך לקראת צאתך לחופשי. סמוך ליבי ובטוח שבשובך להיות אזרח חופשי במדינת ישראל תצדיק את התקווה שכבוד נשיא המדינה וכן ידידיך וקרוביך, ואני עבדך, תולים בשחרורך. יודע אני שכל מאוויך נתונים עתה להוכחת חפותך מכל פשע, והעובדה שיכולתי, ואולי עוד אוכל, לעזור לך לצאת וללחום את מלחמת הצדק, ממלאת אותי סיפוק רב. סופו של הצדק להיגלות וסופו של מעוות להיתקן, ומי יתן שלא יארכו הימים וצדקך יצא לאור עולם. בכל הברכות הטובות, חיים כהן.¹⁰⁹

6. משפט חוזר – הבקשה השנייה

גם לאחר שחרורו מהכלא דבק ברנס במאבק הציבורי כתחליף להליך משפטי, ולא הזדרז להגיש בקשה למשפט חוזר, אף כי מלוא החומר היה בידיו זה מכבר. במאמר שכותרתו "דוד פרי וראובן שפירא, ישר כוחכם!", פרסם גבריהו דברי תודה לקבוצת התומכים שבזכותם שוחרר ברנס ממאסר ובראשם עזרא גולדברג ואמנון רובינשטיין.¹¹⁰ תודה מיוחדת הוקדשה לדוד פרי, מפקד בית הסוהר רמלה, ולסופר "דבר" ראובן שפירא, שעשו "הרבה מעל ומעבר למתחייב בתפקידיהם הרשמיים" למען ברנס, ולדברי גבריהו, תרמו רבות לעצם אפשרותו של ברנס לצאת מהאסר בלא פגיעה בנפשו "על אף שהיה טח לעתים את ראשו בכותל כאשר נפשו השתוחחה עליו מרוב מרירות". על פרי כתב גבריהו, כי סייע רבות לברנס בבקשת החנינה, באמצעות חוות דעתו אל הנשיא והשר, ואת הכתב שפירא, שפעל רבות מתוך אמונתו בצדקת המאבק, תיאר כ"אדם הומניסט, שיותר משהוא עיתונאי ברוך כשרון הוא גם דורש אמת".

כשנה וחצי לאחר שחרורו ממאסר וכארבע שנים לאחר שהושלם דו"ח קרפ, הוגשה בקשתו השנייה של ברנס למשפט חוזר שהתבססה על ממצאי הדו"ח וביניהם הודעותיהם המאוחרות של נבות, ד"ר בלוך, בוחבוט ושני שוטרים נוספים, עובדיה ישראלי ואורי גלי, שהעידו לעניין נוכחותו של מרקוס בשחזור.

המשנה לנשיא מרים בן פורת סקרה באריכות את הטענות והעדויות ופירטה מדוע אין לראות בכל אחת מהן, או בהצטברותן, ראיה חדשה המצדיקה משפט חוזר.¹¹¹ השופטת בן פורת מוכנה הייתה להרחיק לכת ולהניח כי מרקוס אכן הגיע לשחזור, על אף זיכוי בבית המשפט העליון, וקבעה, בדומה לשתי הערכאות כמשפטו, כי גם אם היה בית המשפט המרשיע מודע להגעתו של מרקוס לשחזור, לא היה בכך כדי להביאו למסקנה שונה, שכן די היה בפעולות שקדמו לכך כדי לספק תמיכה להודאה.¹¹² נקבע כי גם יתר ההודעות החדשות אינן מסייעות לברנס: גלי לא ראה את מרקוס פונה אל ברנס בעת שהותו במקום, עדותו של ישראלי זוהמה מששוחח איתו נבות בטרם מסירתה,¹¹³ עדותו של ד"ר בלוך, גם אם הוסתרה מבית המשפט, לא הוסיפה דבר שכן ממילא נסתרה טענתו של ברנס כי הוכה בתמונות שצולמו בעת הבדיקה, ואילו לגבי הודעתו החדשה של בוחבוט, נקבע כי זו מזיקה לברנס יותר משהיא מסייעת לו, גם אם אכן אוים על ידי אלבו בעת שביקר בביתו. השופטת בן פורת העבירה בהחלטתה ביקורת על העיכוב בהגשת הבקשה ועל הפעילות הציבורית-תקשורתית הענפה שקדמה לה אשר "וודאי מעוררת תמיהות והרהורים בלב אנשים רבים, שמא נפל ברנס קרבן לטעות משפטית או לעלילה משטרתית" כאשר הלכה למעשה, "לא הובאה לפניי ראיה העשויה לשנות את התוצאה לטובתו של ברנס", וקבעה:

אין ספק שהוא התייסר וכנראה גם ממשיך להתייסר בלבו פנימה על המעשה. השערתי שקשה לו לחיות עם הרעיון, שידיו ביצעו את אותו מעשה, עד שהוא מבקש להשתכנע בדרכים מדרכים שונות שהדבר מעולם לא קרה. המוצא ממצב

נפשי זה הוא, לדעתי, בקבלת עזרה מתאימה של מומחה לדבר וחבל אם לא יבחר בדרך זו.¹¹⁴

ברנס ותומכיו יצאו כנגד ההחלטה בתקשורת ובזירה הציבורית.¹¹⁵ בכלל זה, פורסמה סדרת כתבות פרי עטו של גולדברג, שבה נטען לרוצח סדרתי אחד האחראי לסדרת רציחות של בחורות צעירות ביניהן רחל הלר, תוך האשמת המשטרה כי אינה בודקת ראיות ועדויות לעניין זה בעין חפצה שכן אינה רוצה ש"יקלקלו" לה את ההרשעות.¹¹⁶ ברנס תבע לחזור לכלא אם לא ייערך לו משפט חוזר, טען כי כך הובטח לו על ידי היועץ המשפטי בשעתו באמצעות אישים שונים,¹¹⁷ ואמר כי קצה נפשו בעוול שגורמת לו מערכת המשפט בישראל, אף כי "כל העם יודע שהוא חף מפשע", אך "משום מה" לא מאפשרים לו להוכיח זאת, ואילו גולדברג מצידו, המשיך בפרסומים קשים כנגד החלטת השופטת בן פורת וציין כי "אין הלב חדל מלהתחמץ על המצב אליו נקלע ברנס בעקבות החלטת השופטת".¹¹⁸

ביטוי להשפעת פרסומים אלה על הציבור עולה היטב מאחת התגובות ששוגרו על ידי אזרח אל מערכת העיתון, שבה כתב:

לא יודע אם עמוס ברנס הוא קורבן לעוול משפטי נורא או פושע מסוכן המנסה "לעבוד" על כולנו [...] מה שכן ברור לי הוא שמדי יום מצטרפים אל מחנה המאמינים בחפותו של ברנס עוד כמה אזרחים. מדי יום מצליחים ידידיו להציב עוד סימן שאלה, להעלות עוד ספק על דרך חקירת הרצח ההוא – וכך הולך ומתערער האמון במערכת השיפוט.¹¹⁹

אך מאמצים אלה, ואף דעת הקהל התומכת במאבקו, לא הועילו, אף לא ניסיונו של גולדברג בשנת 1988 לעורר דיון מחודש בטענתו לביום ועריכה של סרט השחזור.¹²⁰ בצר לו, פנה ברנס אל השופט כהן, אשר השיבו:

נכבדי, הצטערתי על דיכאונך, אבל אין לאל ידי להושיעך. "הצדק" אינו מונח ברחובות, שתרים ותיקח אותו, הוא גם אינו סחורה אשר בית המשפט מוכר אותה. הוא אידיאל, אשר אסור להתיימש ממנו, אפילו רחוקה הדרך להשיגו. כתבתי עתה מאמר ובו הצעתי הצעות חדשות לרפורמה של המשפט החוזר. לכשיופיע בדפוס, אשלח לך תדפיס. אולי יפלו הדברים על אוזניים קשובות. ככל הברכות הטובות, חיים כהן.¹²¹

הצעותיו של כהן אכן נפלו על אוזניים קשובות וכעבור כמה שנים, הוקמה ועדה, בראשות השופט אליעזר גולדברג, לבחינת הרשעות על סמך הודאה בלבד והעילות למשפט חוזר (ועדת גולדברג).¹²²

בינתיים, המשיכו ברנס ותומכיו במאמצייהם. בשנת 1991 מסר ברנס לשרים ולאיש ציבור חוברת פרי עטו שכותרתה "כתב אישום נגד המערכת",¹²³ בהמשך שכת מול בניין הכנסת, שרף את תעודת הזהות שלו וכינה עצמו "דרייפוס הישראלי"¹²⁴ ובשנת 1993 שב ואיים, הפעם בפני שר המשפטים דוד ליבאי, כי אם לא ייבחו עניינו מחדש בתוך

שלושה חודשים, ישוב לכלא. בהמשך שבת רעב מול משרד ראש הממשלה ובית המשפט העליון, וטען שלא יחדל עד שיקבל זיכוי מוחלט "עם כל הזכויות הכרוכות בו".¹²⁵ בשנת 1994, כעשור לאחר דחיית בקשתו למשפט חוזר, המליצה ועדת גולדברג להוסיף על העילות המצדיקות משפט חוזר "עילת סל", כדי שלא יהיו ידיו של בית המשפט כבולות מלהיעתר לבקשה במקרים חריגים ויוצאי דופן המצדיקים זאת.¹²⁶ בהתאם להמלצות הוועדה תוקן בשנת 1996 חוק בתי המשפט ונוספה עילת סל חדשה שלפיה ניתן לבקש קיומו של משפט חוזר אם נתעורר חשש של ממש כי בהרשעה נגרם לנידון עיוות דין.¹²⁷

7. הבקשה השלישית

בעקבות התיקון לחוק, הגיש ברנס את בקשתו השלישית למשפט חוזר. היועץ המשפטי התנגד לבקשה וברנס שב ופנה אל כהן, שהשיבו:

עמוס היקר, אני מודה לך על נועם מכתבך. אל תיפול רוחך בשל עמדתה הנוקשה והבלתי סבירה בעיני, של פרקליטות המדינה. לא היא המכריעה בדבר קיום משפט חוזר, אלא נשיא בית המשפט העליון – ועורך-דין צריך להשתדל ולשכנעו שגישת הפרקליטות אינה נכונה ואינה צודקת. אני משיב לך ברכותיך הטובות מקרב לב.¹²⁸

הבקשה נדונה בפני המשנה לנשיא שלמה לויז ונסמכה ברובה על טענות שכבר נבחנו בעבר בתוספת כמה טענות חדשות. השופט לויז הסתמך על קביעתו של הנשיא ברק בעניין עזריה,¹²⁹ שלפיה התיקון לחוק אינו רטרואקטיבי ואין הוא פותח בקשות שהוכרעו כבר בעבר, וסירב לדון בטענות שנדחו בהחלטת השופטת בן פורת. לגבי פרשנות המונח החדש "עיוות דין" נקבע כי זה לא בא לגרוע מעקרון סופיות הדיון אלא לתת לנשיא או לשופט המטפל בבקשה כלי נוסף המאפשר לו לעשות שימוש בשיקול דעתו כאשר הוכח שנתקיימו נסיבות נדירות ויוצאות הדופן המצדיקות זאת,¹³⁰ וטענותיו של ברנס, הישנות והחדשות, לא שכנעו את המשנה לנשיא כי זהו המקרה. נקבע כי בקשתו של ברנס אינה אלא ערעור נוסף על קביעות משפטיות קודמות בעניינו, וכי לא הציג כל טיעון המשכנע כי יש להיעתר לבקשתו, גם לא לפי עילת הסל החדשה.

8. הבקשה הרביעית והאחרונה

מאוכזב מהחלטת המשנה לנשיא לויז, פנה ברנס במכתב אל בית המשפט העליון ובו מחה על העוול שנעשה לו. המכתב, שכלל גם שירים שכתב, הגיע אל שולחנה של השופטת דליה דורנר,¹³¹ אשר בצעד חריג וחסר תקדים, הורתה בשנת 1999 על מינוי סגור מהסגוריה הציבורית אשר יגיש בקשה מסודרת בשמו של ברנס.¹³² היה זה לאחר שניתנה החלטתו התקדימית של הנשיא ברק בעניינם של האחים קוזלי, רוצחי הנער דני כץ, המקבלת את בקשתם למשפט חוזר, וקובעת פרשנות מרחיבה למונח "חשש ממשי לעיוות דין" ככזה העשוי לכלול גם פגם דיוני חמור או ליקוי פרוצדורלי שיש עימו

פגיעה בזכויות יסוד של הנידון, גם אם לא הוכח פוטנציאל לשינוי תוצאת המשפט עקב פגם זה.¹³³ נוסף על כך, הורתה השופטת דורנר לסנגוריה להתייחס בבקשתה גם לשאלת סמכותו של בית המשפט לדון בבקשה נוספת בלא שחל שינוי בנסיבות ובראיות שנדחו כבר בעבר על ידי בית המשפט.¹³⁴

צוות הסנגוריה, בראשות עו"ד דיוויד וינר, נרתם למשימה ולאחר כשנה של עבודה מאומצת הוגשה בקשה ארוכה ומפורטת. הכנת הבקשה לוותה בסיקור תקשורתי נרחב כאשר בציבור נשמעו קריאות הדורשות צדק לעמוס ברנס לאחר שנים כה רבות של מאבק.¹³⁵ כהן המשיך במעורבותו ואף נפגש עם אנשי הסנגוריה במהלך הכנת הבקשה. סיפר על כך לימים ראש הסנגוריה ומקימה עו"ד קנת מן:

כהן בירך אותנו שהחלטנו לקחת את התיק. הוא חשב שחשוב מאוד שיפעל בישראל גוף ציבורי שיטפל בתלונות מסוג זה ותיק ברנס היה לדעתו בהחלט תיק ראוי ומתאים לטיפול בו. הוא חיזק את ידינו בעניין ברנס, שכזכור, נדחה כבר שלוש פעמים בבקשותיו למשפט חוזר.¹³⁶

הסנגוריה טענה כי החידוש בבקשה מצוי בשינוי המשטר המשפטי לאור הלכת קוזלי. נטען כי במשפטו של ברנס נפלו פגמים דיוניים חמורים אשר מצדו ממנו הליך הוגן, המתבטאים בשרשרת ארוכה של שקרים וליקויים שחלקם נחשפו במהלך השנים, אשר אף אם אין בכל אחד מהם כדי להטות את הכף, הרי שהצטברותם עולה לכדי מסה קריטית המצדיקה בפני עצמה את קבלת הבקשה. כן נטען לקיומן של ראיות חדשות, ביניהן עדותו של אבוטבול, אחד השוטרים בצח"מ, שהגיע בשנת 1996 אל תחנת המשטרה בטבריה וטען, כי כחלק מתהליך חזרתו בתשובה הוא מבקש להתוודות כי שיקר במשפט כשהעיד, בהדרכת הפרקליט, שרק שמר על ברנס בעוד שלמעשה שימש גם כחוקר. עם זאת, אמר, אין לו כל ייסורי מצפון לגבי ההרשעה, שכן נכח בעת שמסר ברנס את הודאתו והיה עד לכך שההודאה נמסרה מרצונו החופשי ומידיעתו האישית. המדינה טענה כי אין בטענות כל חידוש, בין מכיוון שנדחו בעבר על ידי השופטים בן פורת ולויזן, ובין בהיותן ספקולטיביות, ולגבי הודעתו של אבוטבול במשטרת טבריה, נטען כי זו תזיק לברנס יותר משתועיל לו.

השופטת דורנר קיבלה את הבקשה וקבעה, כי חוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו שנחקק בשנת 1992, מאפשר לבית המשפט לבחור מחדש את נקודת האזון בין סופיות הדיון לבין הזכות להליך הוגן.¹³⁷ בהתבסס על שיטת המשפט האמריקנית, נקבע כי פגיעה בזכויותיו הבסיסיות של הנאשם מצריכה משפט חוזר לא רק לשם בירור האמת אלא גם לצורך החזרת אמון הציבור במערכת המשפט. את הפגמים הדיוניים ראתה השופטת דורנר כ"שורה של עדים שבמהלך השנים שחלפו שינו את גירסתם וחשפו טיפין-טיפין גילויים חמורים על אודות דרך התנהלות המשטרה בפרשה" ביניהם אבוטבול, ד"ר בלוך, נבות, ישראלי, גלי ובוחבוט, עדויות אשר מעלות סימן שאלה באשר לכשירות השחזור ואשר משמעותן היא, כי חוקרי המשטרה, שהיו מתואמים ביניהם, העידו שקר

במשפט.¹³⁸ נקבע, כי הפחתת הנטל להראות כי לפגמים השפעה על תוצאות המשפט, משרתת מדיניות הבאה לתמרץ את המדינה לעקור מן השורש תופעות פסולות בהליך הפלילי, שכן התנהגות הכוללת מסירת עדויות שקר וחיפוי עליהן איננה נסבלת, ודאי כשהדבר מבוצע על ידי הרשויות המופקדות על שמירת החוק והצדק.¹³⁹ את החידוש בכקשה ראתה השופטת דורנר בשינוי המשטר המשפטי וכן בראיות שלא נדונו בהחלטות הקודמות כמו הודעות חוקרי השב"כ והודעת אבוטבול. לסיים נקבע, ש"דומה כי אין חולקים עוד" כי בטיפול המדינה בתיק הרצח נפלו פגמים המעוררים חשש ממשי כי "עודף רצון" של המשטרה והתביעה "לסגור" את תיק הרצח "גרם להם לא פעם, גם לא פעמיים, להימנע מלדבוק באופן מלא באמת", זאת בעוד שברנס "אינו מרפה במשך שנים מן הטענה בדבר חפותו".¹⁴⁰ בדחותה את טענת המדינה כי הפגמים שנתגלו הם בשוליה של ההרשעה, נקבע כי "יש לייחס משקל כבד בייחוד לעדות נבות, שנתמכה בעדויות גלי וישראלי, אשר מבססת לא רק את עובדת מסירתן של עדויות שקר על-ידי אנשי משטרה, אלא גם מחזקת את גרסת ברנס בדבר הפעלת כוח ואיומים כלפיו על-ידי מרקוס במהלך השחזור",¹⁴¹ כאשר לעניין זה, יש להיזקק לדברים שמסר נבות בהודעותיו ולא לקביעות בפסק דינו המזכה של בית המשפט העליון, תוך העברת ביקורת על התערבותו של בית המשפט באמון שנתנה הערכאה הדיונית בעדותו של נבות.

בהתייחס לשאלת חפותו של ברנס והאפשרות לשינוי תוצאות המשפט, נקבע כי ברנס הצביע בבקשתו, כמו גם בבקשות קודמות מטעמו, על שורה ארוכה של עובדות, תמיהות ופרכות החותרות תחת הרשעתו וכן ראויה לאזכור מיוחד, עובדת שחרורו של ברנס ממאסר כעבור שמונה שנים בלבד שאת ההסבר לה תלתה המדינה "באופן תמוה" בהתנהגותו הטובה.¹⁴² לסיכום קבעה השופטת דורנר:

איני בטוחה עוד כלל ועיקר באשמתו או בחפותו של ברנס. אפשר שהמית את רחל הלב, אפשר שלא. בסופה של פרשה זו רק דבר אחד ברור לי – בהליך הרשעתו של ברנס נפלו פגמים חמורים. שוכנעתי, כי בפגמים אלו, הרוכזים לפתחה של המדינה, בצירוף האפשרות כי מודעות להם הייתה משנה את תוצאות משפטו של ברנס, די כדי להורות על קיום משפט חוזר.¹⁴³

וכך, ביום 14.3.2002, עשרים ושש שנים לאחר הרשעתו וכעשרים שנה לאחר שחרורו ממאסר, הורתה השופטת דורנר על קיום משפט חוזר לברנס.

השופט כהן הלך לעולמו ימים ספורים לאחר שנתנה השופטת דורנר את החלטתה ולימים סיפרה אלמנתו מיכל כי השיחה האחרונה שניהל בחייו, חוץ ממשפחתו, הייתה עם דורנר: "השופט כבר היה בימיו האחרונים כאשר שמע ברדיו שהשופטת דורנר אישרה לקיים משפט חוזר וביקש ממני שאשיג עבורו את דורנר בטלפון".¹⁴⁴ על תוכנה של אותה שיחה סיפרה השופטת דורנר בהספד לאחר פטירתו:

ב-14.3.2002 הוריתי על קיום משפט חוזר לעמוס ברנס. ימים מעטים אחרי פרסום ההחלטה, בשוכי לביתי בשעת ערב מאוחרת, נמסר לי כי השופט כהן

ביקש לשוחח עמי בטלפון. התקשרתי לביתו. קולו כבר לא היה יציב וניכר בו כי נחלש, אך את אשר אמר לי בקולו זה אני זוכרת מילה במילה. וכך אמר: "אני מודה לך על שתיקנת את העוול שעשיתי. שתזכי לימים ארוכים". התרגשתי עד דמעות.¹⁴⁵

לברנס עצמו כתב השופט: "ההחלטה האמיצה של השופטת דורנר מילאה אותי שמחה רבה. ברצוני לברך אותך על המוגמר (כמעט) ולאחל לך שנים טובות ורבות של חיי אושר והצלחה".¹⁴⁶

9. הזיכוי

ביום 11.12.2002 ניתן פסק הדין במשפטו החוזר של ברנס.¹⁴⁷ בפתחת המשפט, ביקשה התביעה לחזור בה מכתב האישום וטענה, כי בנסיבות אלה, משלא נוהל המשפט, אין לזכות את הנאשם אלא להורות על ביטולו של כתב האישום. את בקשתה נימקה המדינה בכך שאף על פי שיש ראיות לכאורה נגד ברנס, אין כיום כל עניין לציבור בניהול המשפט הואיל והנאשם שוחרר ממאסרו עשרים שנה קודם לכן ונראה שאינו מהווה כיום סיכון לציבור. בנסיבות אלה, טענה המדינה, אין כל צורך בניהול ההליך לגופו של עניין, בהתחשב במשאבים הרבים, בזמן ובכוח אדם שיצריך ניהול משפט זה. בעמדה זו התחשבה המדינה גם בעמדת בא כוחו של ברנס, עו"ד וינר, שביקש שלא לנהל מחדש את המשפט מכמה טעמים, ביניהם גילו המתקדם של ברנס, מצבו הבריאותי והעובדה שסיים לרצות את עונשו.¹⁴⁸ גם בני משפחתה של רחל הלר, קיבלו את עמדת התביעה ואף ציינו כי ניהול המשפט יכביד עליהם.

בא כוחו של ברנס לא חלק על כך שברנס אינו מעוניין בקיומו של משפט חוזר, אך טען, כי מבחינה משפטית ומבחינת הצדק, יש להורות על זיכוי. בית המשפט המחוזי בנצרת קבע, ברוב דעות כנגד דעתו החולקת של נשיא בית המשפט השופט אברמוביץ, כי יש לזכות את ברנס תוך שהובהר כי לא מדובר בזיכוי לגופן של ראיות אלא בזיכוי "אילם", טכני.

באולם בית המשפט פרצה שמחה גדולה לשמע המילה "זכאי". גם בציבור הרחב לא נעשתה הבחנה מדוקדקת בין "זיכוי אילם" לזיכוי ממש וברנס הוכתר כמנצח. כותרות העיתונים זעקו "ברנס זכאי" ולכך הגיב עו"ד עדי בראונר, התובע במשפטו של ברנס: "זה כמו שקבוצת כדורגל מחליטה לא לעלות למגרש ואז הקבוצה השנייה ניצחה. זה ניצחון?"¹⁴⁹

10. התביעה האזרחית

לאחר הזיכוי הגישו ברנס ואחיו שמעון תביעה אזרחית כנגד המדינה, בדרישה לפיצוי בגין נזקיהם בעקבות החקירה, ההרשעה והמאסר. טענתם המקדמית של מייצגי ברנס הייתה כי הכרעתו של בית המשפט העליון בבקשה למשפט חוזר מהווה השתק פלוגתא ומחייבת את קבלת התביעה. בקשה זו נדחתה בידי שלוש ערכאות ובראשן בית המשפט

העליון, אשר קבע, מפי השופטת פרוקצ'יה, כי על אף החלטתה של השופטת דורנר, על התובעים הנטל להוכיח את אחריות המדינה כבכל תביעה אזרחית רגילה.¹⁵⁰ ברנס חזר על טענותיו מהמשפט הפלילי וטען, כי צח"מ מרקוס התמקד בו כמטרה נוחה¹⁵¹ וסחט ממנו הודאה ברצח תוך שימוש באלימות, באיומים ומניעת שינה. בעדותו טען ברנס כי החוקרים הדליקו אור, שפכו עליו מים והיכו בשולחן בכל פעם שנרדם. החוקרים העידו כי לא עשו דבר מהנטען וכי לא הייתה כל הוראה להפריע לברנס לישון.¹⁵² לבני, מזכירת הצח"מ, העידה, כי בכל בוקר אספה מחדרו של ברנס דפים שבהם כתב בלילות, כשהונח לנפשו.¹⁵³ התובעים הסתמכו על הודעותיהם של השוטרים כהן ואבוטבול בפני צוות קרפ שלפיהן הוכה ברנס על ידי החוקר אלבו, כהן לא זומן לעדות ולגבי אבוטבול, נמסרה לבית המשפט הודעת בנו ולפיה אביו סוכל ממחלה זה כעשרים וחמש שנים ואינו מסוגל להעיד בבית המשפט.¹⁵⁴ בוחבוט סיפר בעדותו על ביקורו המאיים של אלבו בביתו אך אישר, שאכן העיד אמת בבית המשפט כשאמר שהנסיעה המשותפת לא התקיימה בליל הרצח.¹⁵⁵

ברנס חזר וטען בעדותו, כי מזכרי השוטרים המתארים פרטים שונים שמסר הם שקריים וזויפו על ידי החוקרים:¹⁵⁶ "אלהן דברים שאני בכלל לא מודע להם, בכלל במציאות, אז הם זורקים משפט ועוד משפט ועוד משפט, ואז דרך המשפטים האלה אני אומר, אתה יודע מה בוא נכתוב להם איזה הודאה כדי לרצות אותם ונרד מהם כבר".¹⁵⁷ כשנשאל איך הוא מסביר פרטים שכתב בעצמו, אמר: "אתגר] זרק משפטים ואני ניצלתי את זה כדי לכתוב תחביר משכנע, שהחוקרים יגידו, תשמע, אתה יודע מה, עשה לנו בינגו, זהו. אנחנו לא נחקור אותו יותר, תודה רבה, לך".¹⁵⁸ תגר השיב לכך: "אני לא מסוגל [...] לנסח מסמך בסגנון הזה. המסמך הזה, איך לומר בעדינות, הוא מאותגר סגנונית. אני לא מסוגל להתנסח בצורה כזו",¹⁵⁹ והוסיף: "אני לא רוצה שיהיה כאן מקרה של הרצחת וגם ירשת, זה הכל. רציתי לבוא ולהגיד את האמת שלי שאני נושא אותה כבר הרבה שנים, ולא יתכן שבן אדם שרצח את רחל הלר והודה בזה בפני יבוא עכשיו ייתבע מהמדינה 10 מיליון שקל".¹⁶⁰

החוקר דוד חיון סיפר בעדותו על מעמד מסירת ההודאה:

את עמוס ברנס מאוד אהבתי. עמוס ברנס הוא לא נראה לי אדם עברייני [...] ראיתי בן אדם, ואני, הגורו שלי חנה חרד, שאני מאוד האמנתי בו, שהטביעת עין שלו והחוכמה שלו מתוך מקרים קודמים, הוא אמר, עמוס ברנס לא עשה את זה. אז אני מתוך תודעה, אמרתי, עמוס ברנס לא עשה את זה. הצוות הזה מורח סתם. סתם חבל על הזמן שלהם.¹⁶¹

חיון תיאר כיצד החל ברנס לרעוד ואמר: "אני לא יכול יותר. אני לא יושן, מספיק כבר 6 חודשים, אני חייב לספר את הכל. רוצה לספר את האמת. זה יושב לי פה, אני לא יכול". בהמשך, שמע את ברנס מתאר כיצד היכה את רחל במצחה, הבין שאיבדה את הכרתה והתלבט מה לעשות, אז קרע את רצועת חזייתה וכרך אותה סביב צווארה:

זה היה פרט מוכמן שרק אני והצוות הראשון ואולי [...] שאול מרכוס ידע מזה. שלא ידעו. כי בכל התקשורת, העיתון. אני נדהמתי. זה היה הקטע שריגש אותי הרבה מאוד ואמרתי, עמוס עשה את זה [...] [עזרא] ימין לא ידע על הפרט המוכמן הזה. הוא, הוא היה, היה לו מוזן כנראה מהתקשורת שכתבנו בכוונה שהחיילת נרצחה על ידי קשירת חוט ניילון בצבע לבן. הפרט הזה הוא לא ידע אותו. ואז הוא עושה לי ככה. אני אומר לו, כן. אני כאילו, תן לו, תן לו. זהו, זהו, זה הפרט. זהו זה, זה הקטע המוכמן, זה הקטע פה. וזהו. וזהו, זה היה, הקטע הזה שאני זוכר, את הקטע הזה כמו, אי אפשר לשכוח את הקטע הזה.¹⁶²

לעניין השחזור, טען ברנס בעדותו כי הדברים פוברקו מתחילתם ועד סופם:

אני יוצא לדבר דמיוני כשאין לי שום קשר לשטח האירוע מעולם! לעולם לא הגעתי לשטח האירוע! מעולם לא הייתי במעונות של החיילות. ואני נמצא בסרט שהכל דמיוני ואני הולך בעקבות אלבו. ימינה – ימינה, שמאלה – שמה, שמה – למעלה, למטה – למטה. רק תן לי לסיים כבר, זה מגעיל אותי! כבודו, אתה צריך להבין אין לדון את האדם עד שמגיעים למקומו. זה הגעיל אותי. פשוט מאוד הגעיל אותי.¹⁶³

לעניין הגעתו של מרקוס לשחזור, סיפר ברנס בעדותו:

מרקוס מגיע לשטח השחזור, מכניס את גופו העליון לתוך הרכב ויורד עליי במכות של אגרופים בפרצוף ובראש, ואומר לי תצא, תראה לנו איפה זרקת את הארנק [...] וככה זה היה. מכות ומכות. עד כדי שאבוטבול ישב לידי והזיז את עצמו כדי לא לקבל אגרופים ממרקוס. ואני יורד לי דם. ואני לא יכולתי להגיב [...] אם הוא [אבוטבול] לא אמר את זה, כנראה שהוא התכחש לזה. אבל הוא היה בתוך האוטו. אני זוכר את זה במיליון על מיליון. הוא ישב לידי בכיסא האחורי. כשקיבלתי את המכות ממרקוס, הוא השתדל להסיט את עצמו על מנת לא לקבל אגרופו. וכבודו של אלבו ישב בכסא הקדמי ואומר לי – אז תגמור כבר.¹⁶⁴

נבות חזר על גרסתו לעניין הגעתו של מרקוס לשחזור והעביר בעדותו ביקורת על התנהלות הצח"מ והעומד בראשו, מרקוס, בכל הנוגע להקפדה על נהלים. את התנהגותו של ברנס במהלך השחזור הגדיר כמוזרה, "פעם קר פעם חם", וסיכם:

השורה התחתונה, הסיפור הזה ברמה האישית מלווה אותי שלושים וכמה שנים. במשך כל התקופה הזאת הסעיר את רוחי. היום להכריע מי צודק ומי לא צודק קשה לי. ז"א חפות לא חפות, אין לי מושג לבוא ולהצביע. אבל אני יכול להגיד שהליכי החקירה, מה שאני ראיתי לא היו תקינים והדברים לא התנהלו כמו שצריך.¹⁶⁵

ביום 4.8.2010 ניתן פסק דינו של השופט אלטוביה אשר מקבל את התביעה כנגד המדינה והשוטרים, דוחה את הטענות כנגד עו"ד בראונר ופוסק לברנס פיצוי בסך חמישה מיליון ש"ח.¹⁶⁶ נקבע כי הערכאה המרשיעה לא נחשפה לעובדות משמעותיות שעלו בעדויותיהם המאוחרות של ד"ר בלוך, אבוטבול, בוחבוט, כהן וגלי, וכן לא הייתה מודעת לדו"ח

פלינולוגי של זירת הרצח, שהוכן שנים לאחר המשפט ביוזמת צוות קרפ. לעניין נוכחותו של מרקוס בשחזור, קיבל בית המשפט את עדותו של נבות וקבע, כי משאין חולק שעל חוקר לומר אמת בבית המשפט ולהציג את מלוא המידע שברשותו, הרי שבכך כשלו מרקוס ויתר החוקרים שתמכו בגרסתו. לעניין משקלם של הפגמים קבע בית המשפט:

דעתי בכל הכבוד, כדעת כב' השופטת דורנר. ייתכן שחשיפתו של ליקוי זה או אחר בחקירתו של ברנס לא היה בו כדי להשפיע על תוצאות ההכרעה של ביהמ"ש המרשיע, אך הצטברותם של הליקויים מעידה על מכלול של עובדות וטענות אשר לא היו ידועות לביהמ"ש המרשיע בכואו לפסוק את פסק דינו [...] בדרך זו, שללו הנתבעים מברנס את היכולת לזכות בהליך הוגן אשר מאז ומעולם זכה למעמד רם בשיטתנו המשפטית.¹⁶⁷

אף כי עסקינן בתביעת נזיקין, נמנע בית המשפט מלדרון בקשר הסיבתי בין הפגמים לבין הרשעתו של ברנס, ואף ציין מפורשות: "ודוק, אין אני בוחן אם היה בית המשפט המרשיע מזכה את ברנס לרבות מחמת הספק, אם לאו. בחינתי מתמקדת האם התנהלות הנתבעים מנעה מהתובע ברנס את אותה יכולת לעורר ספק סביר."¹⁶⁸

כשנה לאחר מתן פסק הדין הלך עמוס ברנס לעולמו. אלמנתו אמרה לאחר מותו:

גם כשהיה חופשי, חייו היו מוקדשים למאבק לניקוי שמו. כשאני מסתכלת היום לאחור, אני מבינה שהוא לא נהנה בחיים שלו מכלום, לא מהפיצויים הכספיים שקיבל בסופו של דבר ומעט מאוד מתהילת הזיכוי שבאה מאוחר מדי. שבועיים לאחר שעמוס קיבל את הפיצויים מהמדינה, הוא קיבל גם את הבשורה המרה שהוא חולה בסרטן. מהפיצויים רק אנחנו נהנים, הוא פתח לנו את הדרך לאור ואז נעלם.¹⁶⁹

ג. דיון – כיצד השפיע המאבק הציבורי-תקשורתי על זיכויו של ברנס

יותר משהאמין בחפותו של ברנס, שוכנע הציבור כי עוולות המשטרה מחייבות לא רק את שחרורו מהכלא אלא גם את זיכוי. ברנס ותומכיו, ובעקבותיהם גם הציבור, סברו כי החלטות בתי המשפט הדוחות את בקשותיו למשפט חוזר, אינן אלא אבני נגף זמניות בדרכו אל הזיכוי המיוחל, ועסקו בחיפוש אחר "פורום נאות" שייעתר לבקשה. האם הייתה מוכנה המערכת המשפטית לשוב ולדרון בעניינו אלמלא היה עמוס ברנס? אסירים רבים טוענים בעקביות כי הורשעו על לא עוול בכפם, כי הוכו ואוימו בחקירותיהם וכי הודו בשל לחצי החקירה והמעצר. מה הפך את עניינו של ברנס לייחודי וחסר תקדים מבחינה משפטית?

בפרשה זו פעלו דמויות שונות אשר השפיעו, כל אחת בהתאם למיקומה המוסדי, על השתלשלות העניינים. הבולטת שבהן הייתה ללא ספק זו נצ"מ בדימוס עזרא גולדברג, שהיה המנוע מאחורי המאבק. כפי שנסקר לעיל, גולדברג הקדים לצאת בהצהרות בדבר חפותו של ברנס ורק לאחר מכן ניסה לספק תימוכין להשערותיו. השערות אלה, וגם ה"ראיות" שניסו לתמוך בהן, נדחו שוב ושוב על ידי הגורמים המוסמכים – פרקליט

המדינה, בתי המשפט ואף המשנה ליועץ המשפטי קרפ, שתוצאות בדיקתה לא הצביעו על אף אחת מטענותיו של גולדברג כמצדיקות בקשת משפט חוזר, ועל אף כל זאת, הרי שהשפעתן, במבחן התוצאה, הייתה מרחיקת לכת. אלמלא ההצהרות הנחרצות וגיוס אישים נוספים שהסכימו, כמו חדר, להצהיר בציבור כי ברנס לא עשה את המעשה, ספק אם הייתה מתקיימת בדיקה מחודשת בפרשה. אלמלא בדיקה זו, לא הייתה נולדת עדותו החדשה של נבות, וזו בתורה, על אף דחיית משמעותה מ"מזכה" על ידי שני בתי משפט, לרבות בית המשפט שהרשיע את מרקוס, הביאה לשחרורו של ברנס מהכלא. שחרור מוקדם זה, כמו גם תמיכתו המתוקשרת של השופט כהן, היוו בעיני הציבור ראייה ניצחת לחפותו של ברנס ואמונה ציבורית זו "עשתה את שלה", סייעה בידי תומכי ברנס להחליש את מעמדן של החלטות בתי המשפט שדחו, על אף עדותו החדשה של נבות ויתר "ראיות" וטענות גולדברג, את הבקשות למשפט חוזר, וחייבו בסופו של דבר את בית המשפט לספק את רצון העם ולקבל את הבקשה. מחויבותו של גולדברג למאבק, מאמציו ופעילותו הענפה, תוך ניצול מתמיד של הזירה התקשורתית, הניבו פרי וספק אם ברנס היה מצליח במאבקו לולא גולדברג – יהא המניע לפעולתו אשר יהא.

גורם משמעותי להצלחת פעילותו של גולדברג הייתה נכונותו של הכתב שפירא להעלות מחדש את עניינו של ברנס על סדר היום הציבורי. כפי שראינו לעיל, שפירא נמנה עם קבוצת התומכים ועל פי הפרסומים, גילה עניין במאבק והאמין בצדקתו. הוא שימש שופר לתומכים ולברנס עצמו, ופרסומיו התכופים נועדו לקידום מטרות המאבק, בכל שלב. כך, פרסם את זהותן של דמויות ציבוריות המאמינות שברנס לא עשה את המעשה, טען בעד נימוקיו של גולדברג, שכנע בפרסומים תכופים את הציבור בדבר אוזלת ידה של המשטרה מחד גיסא ובקיומו של רוצח אחר מאידך גיסא, ובעיקר, יצא בלהט כנגד החלטות אשר דחו את טענותיהם של גולדברג וברנס. לא הייתה זו העיתונות המסורתית, השומרת על אתוס האובייקטיביות בדיווחיה, אלא "העיתונאי הפרקליט"¹⁷⁰, הפועל למען מטרה מסוימת, ומטרתו הייתה אחת – זיכוי של ברנס. שפירא ניהל את אותו "משפט צללים" תקשורתי שמפניו שבו והזהירו בתי המשפט בפסיקותיהם, ואכן, במשפט הציבור זוכה ברנס זמן רב בטרם זוכה בפועל על ידי בית המשפט. נשאלת השאלה, האם היה זה לגיטימי מצד עיתונאי לעשות שימוש מסוג זה בדפי העיתון שהועמדו לרשותו, ודומה שהתשובה מצויה בדברי השופטים המובאים לעיל בעניין זה ובמיוחד בדבריה של השופטת שבח בפרשת קצב, באמרה כי בעוד שהתנהלות מסוג זה מצד הנאשם הנלחם על חייו היא מובנת, הרי שניתן לצפות מהתקשורת, הפועלת על פי קוד אתי מסוים, ליתר ריסון ואיפוק, שכן גוף תקשורת אינו אמור להיות שופר של אף אחד.

בעקבות פעילותו של גולדברג והפרסום התקשורתי, הצטרפו אל קבוצת התומכים כמה חברי כנסת, ובראשם ח"כ אמנון רובינשטיין שהביע דעתו בפרסומים שונים בזכות חפותו של ברנס, בעד שחרורו ממאסר ובעד זיכוי. עם תומכים אלה נמנה גם ח"כ הרצוג, שלימים כיהן כנשיא המדינה שהעניק לברנס חנינה. הנשיא הרצוג, כמסופר לעיל, אף

ניסה לזרו את השר ניסים בטיפולו בעניינו של ברנס ודומה כי תגובתו של השר, שלא ראה את הבקשה בעין יפה, שיקפה חילוקי דעות בשאלה מהותית יותר והיא האם ראוי בכלל ברנס לחנינה? בלב הציבור הצליחה שדולת התומכים, והח"כים ביניהם, לעורר ספק לגבי אשמתו של ברנס, והרצוג, מתוקף תפקידו כעת כנשיא, יכול היה לפעול כדי לתקן את העוול שנעשה לברנס באופן מידי שימנע את ישיבתו בכלא אפילו יום אחד מיותר. לעומתו, ייצג ניסים את הממסד המשפטי שהרשיע את ברנס בדין, ולמרות טענות לעניין תקינות החקירה, התקשה להתעלם מהעובדה שלא פחות משלושה עשר שופטים דחו את טענותיו וקבעו את אשמתו, ובכלל זה שתי ערכאות, בראשן בית המשפט העליון, שקבעו רק שבועות ספורים קודם לכן, כי עדותו של נבות אינה מצדיקה עריכת משפט חוזר. גם אם זעק ברנס במשך שמונה שנים שהוא חף מפשע, לא היה הוא הנידון היחיד שטען כך, והשר ניסים לא יכול היה להתעלם גם מהשפעתה של החלטה מסוג זה שתעודד אסירים אחרים לדבוק במאבק ציבורי כתחליף להליך משפטי, או להפלות בין ברנס לבין אסירים אחרים שאינם זוכים לתמיכה ציבורית. ריבוי חנינות עשוי גם להעיד על עיוותים במערכת המשפטית המצריכים תיקון או על בעייתיות בחוקי המדינה או בשופטיה וכן לפגוע בכוחו המרתיע של החוק, כאשר ידעו עבריינים כי הרשעתם אינה סוף פסוק. בחילוקי הדעות ביניהם, ייצג ניסים את עקרונותיה של מדינת חוק, המתמודדת עם טעויות משפטיות, אם אירעו כאלה, בכלים משפטיים, מה גם שלדעת רבים בממסד המשפטי לא הייתה כל ודאות, שטעות כזאת אכן נפלה בעניינו של ברנס, כאשר מנגד, דעתם של חברי הכנסת והנשיא בוססה על פרסומים תקשורתיים ולא על בקיאות בפרטי התיק המשפטי. בעיני הציבור, לא הרי דעתו של עיתונאי או פובליציסט כהרי דעתם של נבחרי ציבור, ולנוכח השפעתה מרחיקת הלכת של הצהרותיהם ופועלם על השתלשלות האירועים, דומה כי מצופה היה מנבחרי ציבור לנהוג ביתר אפוק במתן תמיכתם המתוקשרת באסיר מורשע.

לבד מעמדתו הציבורית של הנשיא בפרשה, מפרסומים שונים עלה כי פנייתו של השופט העליון בדימוס שהרשיע את ברנס תרמה רבות לשכנועו של הנשיא הרצוג, כמו גם של קודמו הנשיא נבון, כי יש להיעתר לבקשה, ונשאלת השאלה, האם היה זה לגיטימי מצד השופט כהן לעשות שימוש ציבורי במעמדו ובכובד משקלו למען אחד ממורשעיו? רק שנה קודם לכן פעל השופט, באופן דומה, למען חנינה לנידון אחר שהורשע על ידו, עמוס אוריון. גם אז לא הצדיקו הספקות שעלו בהרשעתו עריכת משפט חוזר, הנשיא קיבל את בקשת השופט וזמן קצר לאחר מכן הוברר, כי אוריון היה קשור קשר אמיץ למעשי העבירה ואף שילם על כך בחייו. אומנם אין בכך כדי להעיד על הכלל, ואם אסיר אחד טוען שלא בצדק שהוא חף מפשע אין זה אומר שכל מי שמשמיע טענה זו אינו דובר אמת, אבל במדינת חוק, ששופטיה הם מומחים ואינם נושאים פנים, מידת המקרים של טעות משפטית אינה צפויה להיות גדולה. ככל אדם, גם לשופט מותר להתחרט על מעשי העבר, אולם חרטה לחוד וטעות משפטית לחוד, ודומה כי תיקון

טעויות משפטיות, ככל שאכן נפלו כאלה, צריך להיעשות בכלים שמספקת לצורך כך המערכת המשפטית, אשר הנתיב הציבורי אינו אחד מהם. פעילותו הציבורית של השופט כהן קראה תיגר על החלטות שיפוטיות שלא תאמו את גישתו ועמדתו, כמו פעילותו לחנינה על אף זיכוי של מרקוס בידי בית המשפט העליון ותמיכתו בהוספת עילה מרחיבה שתאפשר קבלת בקשות למשפט חוזר ביתר קלות, לאחר החלטתה של השופטת בן פורת. התבטאויותיו של השופט עודדו את ברנס לדבוק במאבקו עד שיימצא הפורום שיקבל את טענותיו ומאמירתו לשופטת דורנר, כשהודה על שתיקנה את העוול שעשה, ניתן היה להבין כאילו ברנס כבר זוכה, בעוד שמציטוט דברי אלמנתו המובא לעיל עולה, כי אין כל ודאות שאכן היה מזכה בעצמו את ברנס, לו היה מובא עניינו בפניו שוב בתור שופט. פער זה, בין התבטאויותיו של כהן לבין המצב המשפטי, עולה בבירור גם מהקביעות המשפטיות בעניינו של ברנס, הן של השופטת דורנר והן של השופט אלטוביה, שנמנעו במפורש מקביעה בדבר חפותו. הפער בין פסיקות אלה לבין אמירותיו של השופט כהן, מחדד את הבעייתיות הטמונה בהתערבות ציבורית מצד שופט בדימוס, אשר עשויה להביא את המערכת הציבורית־משפטית לקבלת החלטות העולות בקנה אחד עם דעת הקהל אך לא דווקא עם האמת המשפטית. בעניינו של ברנס, אכן הייתה לפעילות זו השפעה עצומה על דעת הקהל, כפי שהיטיבה לסכם הפעילה החברתית ויקי שירן, ערב החלטתה של השופטת דורנר:

החנינה ומעשהו של השופט חיים כהן היו כהודאה פומבית בחפותו של ברנס, אבל אנחנו, באיוולתנו, התרנו אז למערכת המשפט המהוללת שלנו – כולל זרועות החקירה והתביעה – להסתתר מאחורי החנינה של הנשיא ולא לקבל ממנה תשובה נחרצת לשאלה מה הסיבה ששופט בית־משפט עליון מבקש מ"רוצח" לחוס על נפשו ולצאת לחופשי. ומאז, במשך יותר משני עשורים, אנחנו ממשיכים להעניק למערכת אכיפת החוק את השקט והשלווה שמנענו מעמוס ברנס, המדריך החינוכי מעכו, שחרצנו את גורלו להיות מת חי מהלך מפני שפורמלית הוא ממשיך להיות הרוצח של החיילת רחל הלר ז"ל. שלא להזכיר שייתכן כי הרוצח עודנו חופשי בזכות אותה השתקה סביב דרכי חקירתו ומשפטו של ברנס. לכן, עם או בלי הסכמת היועץ המשפטי, צריכה השופטת דורנר לאפשר משפט חוזר לעמוס ברנס ובכך לתרום לאמון שלנו בצדק, בחוק ובאכיפתו.¹⁷¹

סיפור ברנס הוא סיפור על אדם שהחליט לא לשתוק. אבל הוא גם סיפור על מערכת, מערכת המשפט ועשיית הצדק. כפי שסוקר המאמר, ברנס לא חסך מאמצים "להרעיד את אמות הסיפים". הובאו כאן מקצת מהפרסומים, הפניות לאישי ציבור והפעילות הציבורית כדי להעיד על המאבק האינטנסיבי, היומיומי, על פני עשרות שנים, שנקטו ברנס ותומכיו בדרך לזיכוי. לדעתי האישית, לא ניתן אלא להסיק כי תשומת הלב התקשורתית, המסיבית, יחד עם התערבות אישי ציבור כתוצאה ממנה, היא שהביאה לתוצאת זיכוי של ברנס, גם אם בדרך פתלתלה וארוכת שנים.

זיכוי או הרשעה הם מושגים משפטיים האמורים להיות מוכרעים בבית משפט, לאחר עיון מעמיק בראיות קבילות ובהתאם לדין. פרסום תקשורת, בעיתון, בספר או בסרט, אינו ראיה וכיכר העיר אינה בית משפט. רוב רובם של המורשעים נותרים אלמונים, עניינם אינו זוכה להד ציבורי וספק אם בלא תמיכה ציבורית וחשיפה תקשורתית יזכו לבחינת עניינם שוב ושוב כפי שזכה ברנס. בקשות למשפט חוזר מתקבלות במשורה: מדי שנה מוגשות עשרים וחמש בקשות שרובן הגדול נדחה ומאז קום המדינה התקבלו שלושים בקשות למשפט חוזר בלבד. מורשעים רבים זועקים מכלאם כי הם חפים מפשע. בפי רבים מהם טענות כי הוכחו בחקירה, כי נמנעה מהם שינה וכי הודו בלחצי החקירה. טענותיו של ברנס אינן ייחודיות, הן נשמעו וממשיכות להישמע מפי מורשעים רבים, חלקן ככל הנראה בעקבות פרשה זו. אין הכוונה להפחית מחשיבותו של הסיקור התקשורתי במדינה דמוקרטית או לעורר ספקות בדבר יושרתה של מערכת המשפט, אך אם יש במסופר במאמר זה כדי לעורר את המחשבה, כי בלא המסע הציבורי, חסר התקדים בהיקפו, הייתה תוצאת ההליך המשפטי שונה, הרי שמסקנתו הבלתי נמנעת מצביעה על קשר, לפחות במקרה זה, בין פרסום תקשורתי לבין תוצאות הליך משפטי. לא אחת אנו נתקלים, גם בימים אלה, בניסיונות ליצירת מציאות משפטית באמצעות מסע תקשורתי נרחב. אם נימצא מזהירים את עצמנו, על בסיס ניסיון העבר, מזליגה בין התחומים – דייני.

אחרית דבר

לא מזמן פורסם באתר האינטרנט של עיתון "ידיעות אחרונות" משאל קצר המזמין את הציבור להצביע בשאלה היומית: "האם אתם מסכימים עם טענת פרקליט המדינה כי הסדרה על תאיר ראדה היא סכנה לדמוקרטיה". הציבור נקרא לבחור בין דעותיהם המנוגדות של בן-דרור ימיני, עורך דין בעברו, שהסכים עם פרקליט המדינה, ושל הסופרת סמדר שיר, שהתנגדה. ימיני סיפר, כי בימים שבהם כתב ערעורים עבור לקוחותיו, כל מי שהיה קורא את הערעור בלבד היה משוכנע שהפרקליטות והשופטים השתגעו לחלוטין שהרי כל כך ברור שהמורשע זכאי. הדבר דומה, טען, לפרסום דעותיהם, חדשות לבקרים, של "מביני כול" אשר רומסים ברגל גסה פסקי דין שמעולם לא קראו, ואמר:

הפרקליטות נמצאת בימים אלה תחת ביקורת קשה, שבחלקה היא לגיטימית ובחלקה נובעת מבורות תהומית. רבים מאלה שיודעים טוב יותר מהשופטים מה צריך להיות פסק הדין בעניין רומן זדורוב, לא יודעים מה הם שחים. הם קראו כתבה, הם צפו בעוד סדרת טלוויזיה, הם נותרו המומים ומפוחדים, אבל הם לא מכירים את הפרטים. אז בואו נירגע. מותר לבקר. אבל כדאי לדעת שהכתבות והתחקירים שאנחנו נחשפים אליהם הם רק חלק מהסיפור. הם כמו הערעורים שמוגשים על ידי הנאשם. הם משכנעים רק את מי שלא מכיר את התמונה.¹⁷²

מן הצד השני, התבססה סמדר שיר על מקרה ברנס בטענתה בזכות ביקורת תקשורתית על פסקי דין כדוגמה למי שהורשע על לא עוול בכפו ובילה שנים רבות בכלא עד שהצליח להוכיח את טענותיו תודות לביקורת תקשורתית.¹⁷³

ברוך לשם היה הראשון שכתב ספר על עמוס ברנס. כשהיה סטודנט לתקשורת החליט לכתוב תזה על חקירת משטרה והביטוי שלה בתקשורת ובחר ברצח רחל הלר, שכן באותה התקופה שימש יועץ תקשורת לשר המשטרה וניתנה לו גישה לחומרי חקירה. כשצלל לתוך החומרים, סיפר לְשָם, לא היה לו ספק כי ברנס הוא האיש שחנק את רחל הלר בחולות קיסריה. הוא קרא את הפתקים שכתב ברנס במו ידיו לפני הודעתו כמו "לא התכוונתי, אני לא יכול יותר, אני חייב לגמור ולספר הכל" ולאחר מכן כתב את ההודאה בעצמו. לאחר שנים סופר כי ברנס ספג סטירות במהלך החקירה. לשם ביקר את ברנס בכלא, פגש אדם צעיר וחזק ושוכנע שהאיש לא הודה ברצח שלא ביצע לאחר כמה סטירות שחטף. "פרשיות מפורסמות גורמות להתעניינות של פרקליטים החפצים להתחמם באור הזרקורים", כתב לשם,¹⁷⁴ ואמר כי לו אין שום ספק שכל מי שהיה קורא את תיקי החקירה היה מגיע למסקנה שברנס הוא הרוצח, אולם זיכוי אילם הוביל לתאוריה כי יש מקרים רבים שבהם חשודים הורשעו בעקבות "הודאות שווא" וזה מוביל אותנו לפרשת זדורוב. אף אחד בציבור לא יושב לקרוא ארגזים של מסמכים. לשם כך קיים ההליך המשפטי שבו ניתן לסמוך על המתדיינים, עורכי דינם והשופטים, שיקראו כל פסיק ותו ויגיעו להחלטה מושכלת, על סמך הראיות והדין ולא על סמך שמועות. אז אל תמהרו לשפוט על סמך דיווח עיתונאי או סדרת טלוויזיה, תנו לבית המשפט לעשות את העבודה.

הערות

- 1 יששכר (איסי) רוזן-צבי "האם שופטים הם כבני אדם? כינון דמות השופט בראי כללי הפסלות" **משפט וממשל** ח 45 (התשס"ה).
- 2 ת"פ (מחוזי חיפה) 145/75 **מדינת ישראל נ' עמוס ברנס** (לא פורסם, 11.1.1976).
- 3 רוזן-צבי, לעיל ה"ש 1.
- 4 אסף הרדוף "צללים של ספק ציבורי – בעקבות תיק זדורוב" **מאזני משפט** יא 271 (התשע"ו).
- 5 יובל קרניאל "מי צריך סוב-יודיזה?" **קשר** 42, 23 (2011).
- 6 ענת פלג "הערכאה העיתונאית: סיקור משפטים פליליים פופולריים בעיתונות הישראלית" **קשר** 35, 42 (2011).
- 7 ענת פלג "דמעה אחת שווה אלף מילים: הזיקה בין התנהלותם התקשורתית של נפגעי עברות למעמדם בהליך המשפטי" **קרית המשפט** י 185 (התשע"ד) (להלן: פלג "דמעה אחת").
- 8 ע"פ 7939/10 **רומן זדורוב נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 23.12.2015).
- 9 "בדיקת השיח ברשת: הגולשים לא משוכנעים שתיק ראדה סגור" **החדשות – חדשות** 2 7.4.2016 www.mako.co.il/news-israel/local-_2016/Article-9e74030
- 10 דנ"פ 1329/16 **רומן זדורוב נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.7.2016).
- 11 סעיף 71 (א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, ס"ח 198.
- 12 ע"פ 696/81 **אורלי אזולאי נ' מדינת ישראל**, פ"ד לז(2) 565 (1983).
- 13 קרניאל, לעיל ה"ש 5.
- 14 ע"פ 126/62 **אריה דינסצ'ייק נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד יז 169 (1963).

- 15 בג"ץ 223/88 עו"ד יורם שפטל נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מג (4) 356 (1989).
- 16 שם.
- 17 בג"ץ 5699/07 פלוגית נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 26.2.2008).
- 18 שם.
- 19 ע"פ (מחוזי ת"א) 71933/06 אביגדור בן שמעון קלנסבלד נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.2.2007).
- 20 קרניאל, לעיל ה"ש 5.
- 21 Sara Sun Beale, *The News Media's Influence on Criminal Justice Policy: How Market-Driven News Promotes Punitiveness*, 48 WM. & MARY L. REV. 397 (2006).
- 22 תפ"ח (מחוזי ת"א) 11-11-43974 מדינת ישראל נ' קופר (פורסם בנבו, 24.7.2016).
- 23 עמרי אסנהיים "התחקיר שפענח את הרצח הכפול" עובדה 3.1.2014 https://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/2014-1440906254d43410/Article-d37b8e10d745341006.htm
- 24 תיק ה"פ (מחוזי ת"א) 19664-01-13 שמעון קופר נ' שידורי קשת בע"מ (פורסם בנבו, 14.1.2013).
- 25 שם, בעמ' 5.
- 26 שם, בעמ' 10.
- 27 ע"א 409/13 שידורי קשת בע"מ נ' שמעון קופר (פורסם בנבו, 11.4.2013).
- 28 Dan Simon, *A Psychological Model of Decision Making*, 30 RUTGERS L.J. 1, 33-34 (1998-1999).
- 29 אלה לוי-יוניריב "סקר עורכי הדין הגדול" גלובס-דין וחשבון 30.5.2011 www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000649693&fid=829.
- 30 לשכת עורכי הדין "שופטים חושבים שחשיפה תקשורתית עוזרת בקידום" עורך הדין 28 (יוני 2011).
- 31 דוד זוהר "3 צוותי חקירה, צוות תחקיר ושני 'קצינים בודקים' והתעלומה בעינה" מעריב 30.01.1981, 23.
- 32 יוסף ולטר "חיילת יצאה לטייל ברחובות חיפה וגופתה נמצאה בחולות קיסריה" מעריב 25.10.1974, 1; יוסף ולטר ודוד זוהר "צוות החוקרים מנסה לגלות בגדיה של החיילת שנרצחה" מעריב 27.10.1974, 4; "הצעירה שנרצחה בחולות קיסריה – החיילת רחל הלר" דבר 27.10.1974, 14; אברהם רותם "במשטרה סבורים: מי שתקף אותה נאבק עימה קשות ויתכן שהיו שניים" מעריב 28.10.1974, 15.
- 33 יוסף ולטר "נעצרו 2 חשודים ברצח החיילת" מעריב 31.10.1974, 1; יוסף ולטר "החשודים ברצח רחל הלר יובאו היום להארכת מעצר" מעריב 1.11.1974, 12; סופר דבר "נעצרו 3 חשודים בפרשת רצח החיילת" דבר 1.11.1974, 10.
- 34 זוהר "3 צוותי חקירה", לעיל ה"ש 31.
- 35 שם.
- 36 יואל דר "מיפנה בתקירת רצח החיילת, נעצרה חברה של רחל הלר" דבר 26.12.1974, 12; יוסף ולטר "מיפנה בחקירת רצח החיילת: סברה: נקמה מתוך קנאה" מעריב 26.12.1974, 2; סופר דבר "נעצרו עוד חברה וחברה של החיילת רחל הלר" דבר 27.12.1974, 8.
- 37 סופר מעריב "דורש דיון פומבי בבקשת המשטרה לעצור את בנו בעניין רצח החיילת" מעריב 29.12.1974, 1; דוד זוהר "החשוד ברצח: חוקרי המשטרה עושים כי לינץ' פסיכולוגי" מעריב 2.1.1975, 3; דנקה הרניש "יורם ביכונסקי: לא רצחתי את רחל הלר: מעצרו הוארך" דבר 2.1.1975, 1; דנקה הרניש "ביקורת בבג"ץ על התנהגות המשטרה בפרשת ביכונסקי" דבר 3.1.1975, 3; "ביכונסקי תובע פיצויים מהמדינה" דבר 29.9.1977, 7; זוהר "3 צוותי חקירה", לעיל ה"ש 31.
- 38 אבי בטלהיים "צוותי החקירה הראשונים לא ניסו לאמת האליבי של ברנס" מעריב 20.11.1979, 8.
- 39 שם.
- 40 תצהיר עדות ראשית ישעיהו הורוביץ בת"א (מחוזי תל אביב) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 41 ריאיון עם יהודית לבני, שוטר ומזכירת צח"מ מרקוס (18.12.2007). ראו גם פרוטוקול הדיון מיום 24.3.2008 בת"א (מחוזי תל אביב) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.

- 42 יהודית לבני סיפרה בריאיון כי לפי דו"חות המשטרה, גופת המנוחה נמצאה כשלאחת מרגליה קשור סנדל פלספורמה שהיה שייך לחברתה לחדר רונית שטרקמן. לפי עדותה של רונית, כבר שאלה ממנה רחל את הסנדלים פעם קודמת כשיצאה לבילוי עם ברנס, שהיה גבוה ממנה ורצתה להגביה את עצמה, ועל כך רשמה לבני ביומן החקירות את ההערה: "מדוע שוב נעלה הלר את נעלי הפלספורמה של חברתה רונית". יומן חקירות, נספח ב' לתצהיר יהודית לבני בת"א (מחוזי תל אביב) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 43 ריאיון עם ישעיהו זיגי הורוביץ, בודק הפוליגרף בחקירתו של ברנס (21.11.2007).
- 44 ריאיון עם שאול מרקוס, ראש הצח"מ (3.12.2007).
- 45 ריאיון עם ישראל מזרחי, חוקר בצח"מ (12.12.2007).
- 46 ריאיון עם עו"ד אבי תגר, חוקר בצח"מ (3.1.2008).
- 47 ריאיון עם ד"ר יחיאל פיקהולץ, יועץ מדעי לצח"מ (24.12.2007).
- 48 נספח י"ד לכתב ההגנה בת"א (מחוזי תל אביב) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 49 עמוס כרמלי "לא רצחתי את רחל הלר" אמר עמוס ברנס לפרקליטו" דבר 22.4.1975, 6.
- 50 ת"פ (מחוזי חיפה) 145/75 מדינת ישראל נ' עמוס ברנס (לא פורסם, 14.7.1975) (החלטה במשפט זוטא).
- 51 ע"פ 500/75 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(1) 208 (1975).
- 52 "היום – פסק הדין במשפט ברנס" מעריב 11.1.1976, 12.
- 53 סופר דבר "אני משער שנפגשתי עם רחל" דבר 10.6.1975, 6; יואל דר "עמוס ברנס בכה בעת מתן הודעתו – והחוקרים בכו יחד עמו" דבר 13.6.1975, 4; סופר דבר "בית המשפט שמע בדלתיים סגורות הקלטת השיחה בין עמוס ברנס ואחיו במעצר" דבר 20.6.1975, 9.
- 54 "אני חף מפשע!" – חזר וזעק עמוס ברנס, 'מוות, תליה!' – קראה אמה של רחל" מעריב 12.1.1976, 17.
- 55 ע"פ 127/76 עמוס ברנס נ' מ"י, ל(3) 507 (1976).
- 56 שם.
- 57 שם, בעמ' 5.
- 58 תיק חנינות עמוס ברנס, מוצג נ/6 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 59 מ"ח 2/78 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 18.6.1978).
- 60 ראובן שפירא "בודקים אפשרות לפתוח את תיק רצח רחל הלר ולערוך משפט חוזר לברנס" דבר 24.9.1979, 6.
- 61 ראובן שפירא "פרופ' גבריהו בין התומכים במשפט חוזר לעמוס ברנס שהורשע ברצח רחל הלר" דבר 27.9.1979, 3.
- 62 ראובן שפירא "חנינה" דבר 1.7.1983, 43.
- 63 ברוך לשם אנטומיה של חקירה (1978).
- 64 ראובן שפירא "התביעה שוללת משפט חוזר לברנס" דבר 18.10.1979, 3.
- 65 ראובן שפירא "בודים ומודים" דבר 26.10.1979, 16.
- 66 ראובן שפירא "קצין המשטרה גולדברג: ברנס לא רצח את החיילת רחל הלר" דבר 5.11.1979, 4.
- 67 "מכתבים למערכת – מהו 'סף השבירה'" דבר 20.11.1979, 16.
- 68 אבי בטלהיים "עמוס ברנס חידש לנו: הוא גילה את מקום ההתעלסות ורצח – שעליו לא ידענו" מעריב 23.11.1979, 30; אבי בטלהיים "צוותי החקירה הראשונים לא ניסו לאמת את האליבי של ברנס" מעריב 20.11.1979, 1; אבי בטלהיים "ברנס טען שהחוקרים ניפחו אותו במכות אך בצילומי השיחזור לא נראו שום סימנים" מעריב 22.11.1979, 19.
- 69 ברוך מאירי "שיחה עם ברנס בכלא: אני אצא מכאן רק במשפט חוזר: אני כמו נר המאיר סביבתו ושורף עצמו" מעריב 25.11.1979, 7.
- 70 חוות דעת של פרקליט המדינה גבריאל בכך לעניין תזכיר גולדברג (16.4.1980).
- 71 ראובן שפירא "נוכח הספקות שהועלו היועץ משפטי בודק תיק עמוס ברנס" דבר 12.1.1981, 4.

- 72 זיכרון דברים שרשם עזרא גולדברג על שיחה בינו לבין ד"ר בצלאל בלוך (15.2.1981).
- 73 ראובן שפירא "סחבת בבדיקת תזכירו של נצ"מ גולדברג הטוען כי עמוס ברנס חף מפשע" דבר 27.3.1980, 4 (להלן: שפירא "סחבת בבדיקת").
- 74 ראובן שפירא "הקצין שנתגלו חריגות בחקירתו בפרשת חנוך – היה אחד מחוקרי עמוס ברנס" דבר 1.6.1980, 2.
- 75 ברוך מאירי "מרקוס בתלונה למשטרה: גולדברג מדיח עדים" מעריב 16.2.1981, 16.
- 76 ראובן שפירא "ליקויים וחריגות בשיחזור רצח רחל הלר הביאו לבדיקת מהלכי החקירה" דבר 1.1.1981, 25.1.
- 77 ע"פ 190/82 שאול מרקוס נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(1) 225, 250 (1983).
- 78 שמואל מיטלמן "עד המדינה נבות מתאר נוכחותו של הקצין מרכוס בשחזור רצח רחל הלר" דבר 3.9.1981, 4.
- 79 ראובן שפירא "ברנס רוצה לעסוק בחינוך נוער שוליים – מסתייגים מעידוד היתר הניתן לו" דבר 1.1.1981, 26.1 (להלן: שפירא "ברנס רוצה לעסוק בחינוך").
- 80 "זמיר: אין אפשרות משפטית לשחרר את עמוס ברנס בערבות" מעריב 10.2.1981, 10.
- 81 "ח"כ רובינשטיין לברנס: העדויות נגדך היו כוזבות" מעריב 24.2.1981; יהונתן גפן "פרשת עמוס" מעריב 20.2.1981, 13: "הוא אומר שאינו אשם. יש משהו בצורה שהוא אומר זאת מה אני אגיד לכם [...] אני מבין שצריך ראיות, משפטים, עדויות ומסמכים. רק תעשו את זה כמה שיותר מהר, כי הבחור יושב כבר שש שנים [...] שש שנים שהוא תקוע באיזה ערב אחד, על כביש החוף, ב-1975. תנו לו לנשום, משום שהערפל סביבו באמת כבד מאוד".
- 82 ברוך מאירי "שחזור בערפל" מעריב 27.2.1981, 5 (להלן: מאירי "שחזור בערפל").
- 83 שפירא "ברנס רוצה לעסוק בחינוך", לעיל ה"ש 79.
- 84 שם.
- 85 גבריאל שטרסמן "משהו מריח במשטרה" מעריב 9.2.1981, 9.
- 86 דו"ח המשנה ליועץ המשפטי לממשלה יהודית קרפ (1981), נספח ד' לכתב התביעה בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 87 ראובן שפירא "אם יבקש ברנס להיטיב תנאי מאסרו תישקל בקשתו באהדה" דבר 28.4.1981, 2.
- 88 מאירי "שחזור בערפל", לעיל ה"ש 82.
- 89 לימים, בשנת 1993, פנה ברנס אל שר המשפטים ליבאי בדרישה שלא למנות את קדמי לבית המשפט העליון, בשל עדות זו של נבות. ליבאי השיב כי אינו שותף לדעה שברנס חף מפשע או כי קדמי אחראי להרשעתו: "עמוס ברנס: לבטל מינוי קדמי לעליון" ידיעות אחרונות 16.12.1993, 13.
- 90 ת"פ (מחוזי י-ם) 233/81 מ"י נ' ש. מרכוס (לא פורסם, 7.2.1982). ימים ספורים לאחר פרסום עדותו של נבות נפגע פיקהולץ בתאונת דרכים קשה. למבקריו סיפר כי בלילות האחרונים לא באה שינה לעיניו וכי ההטרדות בגלל הפרשה העכירו את רוחו. מרקוס הגיב לפרסומים ומסר כי מאז תחילת הפרשה, טורדים את מנוחתם של השוטרים המעורבים באשמות שווא והכפשות והתאונה הקשה אינה אלא תוצאה ישירה של התנהלות פוגענית זו.
- 91 ראובן שפירא "פרופ' זמיר יחליט בימים הקרובים אם לבקש משפט חוזר לעמוס ברנס" דבר 8.2.1982, 1.
- 92 ע"פ 190/82 שאול מרקוס נ' מ"י, פ"ד לז(1) 225 (1983) (להלן: עניין מרקוס).
- 93 שם, בעמ' 303: "הכרעתו של ביהמ"ש המחוזי לקבל את גרסתו של נבות ולדחות את זו של מרכוס בעניין נוכחותו של זה בעת השחזור – אין לה אחיזה בחומר הראיות".
- 94 שם, בעמ' 300: "דבר אחד נוסף, שבעיניי נודעת לו חשיבות לא מעטה, תומך באפשרות גירסת המילכוד העצמי של נבות. כבר הזכרתי לעיל את הלשון המפליגה שנקט נבות בקשר למהפך, שחל אצלו לאחר פגישתו עם גב' קרפ בקשר לפרשת משפטו של ברנס. עתה הרגיש והבין, לדבריו, שבידו המפתח לגלות נצורות, לשפוך אור על הפרשה, להילחם "ולפוצצה". התלהבות יתרה זו – שלא היה לה על מה לסמוך, אילו היה נבות בודק בקור רוח את גירסתו שלו – מעידה על תגובה אמוציונאלית בלתי שקולה, על נטייה לגזומאות וסופרלאטיביזם, שבידוע אינם מהסממנים המובהקים

- של עדים, הזהירים בתיאור עובדות כהווייתן, ושעליהם ועל דבריהם ניתן לסמוך ולשחזר אירועים שאירעו. תכונותיו של נבות כבר נתגלתה לפנינו בתגובתו התמוהה, שאלביה ידידה מן הראוי ומן הרצוי שהשחזור ייכשל ולא יצליח, וחוזרת ועולה אצל נבות בכל מהלך פרשת הדברים שלפנינו.
- 95 עמנואל רוזן "עמוס ברנס הגיב: קיבלתי זיק חשמלי" **מעריב** 13.1.1983, 3.
- 96 ראובן שפירא "חגיגה" **דבר** 1.7.1983, 43.
- 97 עידו דיסנצ'יק "פתחון פה לרוצח" **מעריב** 16.1.1983, 13.
- 98 ברוך מאירי "זמיר החליט: לא יהיה" **מעריב** 31.1.1983, 15.
- 99 ראובן שפירא "להוריד את דגלי המדינה לחצי התורן" – קרא ברנס אחר החלטת היועץ המשפטי "דבר" 1.2.1983, 1 (להלן: שפירא "להוריד את דגלי המדינה").
- 100 ש.ם.
- 101 קובי שמחון "ואני עברך" **הארץ** – **סוף שבוע** 2.12.2011 1580687 www.haaretz.co.il/magazine/1.1580687
- 102 ש.ם.
- 103 ש.ם.
- 104 ש.ם.
- 105 שטרסמן, לעיל ה"ש 85.
- 106 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 107 גד ליאור "הנשיא מבקש לזרו הטיפול בעניין ברנס" **ידיעות אחרונות** 7.6.1983, 7; ישראל לנדרס "הרצוג מול ניסים" **דבר** 10.6.1983, 19.
- 108 טובה צימוקי וראובן שפירא "עמוס ברנס משתחרר אחרי 8 שנים, הנשיא הקל בעונשו: שר המשפטים: לא חגיגה" **דבר** 20.6.1983, 2.
- 109 ראובן שפירא "מכתבו של השופט כהן שיכנע את עמוס ברנס לקבל את החגיגה" **דבר** 26.6.1983, 3.
- 110 חיים גבריהו "דוד פרי וראובן שפירא, ישר כוחכם!" **דבר** 11.12.1983, 5.
- 111 מ"ח 8/84 **עמוס ברנס נ' מדינת ישראל**, פ"ד לט(1) 589 (1985) (להלן: עניין ברנס 1985).
- 112 ש.ם, בעמ' 592.
- 113 עניין **מרקוס**, לעיל ה"ש 90 בעמ' 299.
- 114 עניין **ברנס** 1985, לעיל ה"ש 111, בעמ' 604.
- 115 גד ליאור "עמוס ברנס: אני דורש משפט חוזר" **ידיעות אחרונות** 8.3.1985, 2.
- 116 עזרא גולדברג ואלי תבור "רציחות הטרמפים: אדם אחד" **ידיעות אחרונות** 19.4.1985, 10.
- 117 גד ליאור "עמוס ברנס לזמיר: רוצה לחזור לכלא" **ידיעות אחרונות** 22.9.1985, 12.
- 118 עזרא גולדברג "פרשת ברנס: הטעות" **ידיעות אחרונות** 13.12.1985, 6.
- 119 ט' חיימוני "עמוס ברנס, משפט חוזר" **ידיעות אחרונות** – **תגובות** 15.4.1985, 3.
- 120 אריה אגוזי "סרט השחזור ששימש ראיה נגד עמוס ברנס בוים ושונה" **ידיעות אחרונות** 26.6.1988, כנ"ל
- 121 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 122 "דין וחשבון הוועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר" (חוות דעת של ועדת גולדברג, דצמבר 1994) (להלן: דו"ח ועדת גולדברג).
- 123 "כתב אישום נגד המערכת", חוברת שנמסרה ללשכת השרה שולמית אלוני (1991) www.archives.gov.il/archives/#/Archive/0b0717068001a21d/File/0b07170680932f7f.
- 124 נעמי גל "ברנס דורש משפט חוזר" **ידיעות אחרונות** 2.9.1991, 9.
- 125 שיר לי גולן "עמוס ברנס שובת רעב – דורש פיצוי" **ידיעות אחרונות** 23.5.1995, 15.
- 126 דו"ח ועדת גולדברג, לעיל ה"ש 122.
- 127 ס' 31(א) לחוק בתי המשפט (נוסח משולב) (תיקון מס' 22), התשנ"ו-1996, ס"ח 1567.
- 128 מכתב מחיים כהן, שופט בדימוס לעמוס ברנס (8.2.1997), שמחון, לעיל ה"ש 101; דייוויד וינר "שני מכתבים לעמוס ברנס" **קריית המשפט** ג (2003) 87.
- 129 מ"ח 6148/95 **משה עזריה נ' מדינת ישראל**, פ"ד נא 2 334 (1997).

- 130 מ"ח 6731/96 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל, פ"ד נא 4 241 (1997) (להלן עניין ברנס 1997).
- 131 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 132 בש"פ (י-ם) 5516/98 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2.5.1999).
- 133 מ"ח 7929/96 אחמד קוזלי נ' מדינת ישראל, פ"ד נג 1 529 (1999). בעניינם של האחים קוזלי לא הביאה החלטה זו לזיכויים והם הורשעו מחדש במשפט החוזר: רע"פ 3268/02 מדינת ישראל נ' אחמד קוזלי, נט(5) 761.
- 134 עניין ברנס 1997, לעיל ה"ש 130.
- 135 ויקי שירן "רק האמת, כל האמת" ידיעות אחרונות 15.4.2001, 5. ויקי שירן הייתה קרימינולוגית, סוציולוגית, משוררת, במאית, אשת תקשורת ופעילה חברתית. שירן נולדה בקהיר, עלתה לארץ בגיל צעיר ובלטה בפעילותה נגד כל צורות דיכוי זכויות האדם בישראל ובשלושה תחומים במיוחד: מאבק למען שלום ישראלי-פלסטיני, פמיניזם, וזכויות המזרחים. ויקיפדיה: <https://bit.ly/2I8cJMi>.
- 136 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 137 מ"ח 3032/99 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל, נו(3) 354 (2002).
- 138 שם, בעמ' 382.
- 139 שם, בעמ' 354.
- 140 שם, בעמ' 381.
- 141 שם, בעמ' 383.
- 142 שם, בעמ' 384.
- 143 שם.
- 144 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 145 שם.
- 146 שם.
- 147 ת"פ (מחוזי נצרת) 1212/02 מדינת ישראל נ' עמוס ברנס (פורסם בנבו, 11.12.2002).
- 148 מכתב מעו"ד דיוויד וינר לאליקים רובינשטיין, היועץ המשפטי לממשלה (4.4.2002), נספח מ"ט לכתב ההגנה בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל: "בתאריך 17.3.02 שוחחתי בקצרה עם כבוד היועץ המשפטי לממשלה וביקשתי שלא ינוהל מחדש משפטו של מר עמוס ברנס בבית המשפט המחוזי בנצרת, וזאת בשל שורה של טעמים, לרבות גילו המתקדם ומצב בריאותו של מר ברנס, עמדתו הנוכחית של מר ברנס ביחס לסוגית הפיצויים והעובדה שכבר סיים לרצות את עונשו, במובחן מענין קוזלי. בהמשך לשיחה זו, מצאתי לנכון לבקשכם, כי אם עמדתכם תהא שיש לכאורה לנהל את המשפט מחדש, הרי תאפשרו לי להיפגש עמכם ולהציג בפניכם את טענותי בעניין זה קודם לקבלת החלטתכם".
- 149 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 150 רע"א 4528/06 עמוס ברנס נ' שאול מרקוס (פורסם בנבו 18.5.2009).
- 151 עמ' 95 לפרוטוקול הדיון מיום 25.2.2008 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 152 עמ' 6 לפרוטוקול הדיון מיום 3.3.2008 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 153 "דברים שנראים לי לזכותי", נספח לו לכתב התביעה בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל; עמ' 105 לפרוטוקול הדיון מיום 27.3.2008 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 154 עמ' 377 לפרוטוקול הדיון מיום 17.9.2007 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 155 שם, בעמ' 408.
- 156 עמ' 74 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2007 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 157 שם, בעמ' 86.
- 158 שם, בעמ' 79.
- 159 עמ' 146 לפרוטוקול הדיון מיום 28.2.2008 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.

- 160 שם, בעמ' 133.
- 161 עמ' 8-10 לפרוטוקול הדיון מיום 3.3.2008 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל: "היו לי רגשות מעורבים. מצד אחד כי זה קידם את המשימה, הצלחנו לפענח. מצד שני, זה לא האדם שחישפתי. כי ראיתי את הגופה וראיתי זה, חיפשתי בן אדם אחר". כשהחל ברנס לבקש לספר ולהתוודות, סיפר חיון, התקשרו החוקרים וקראו למרקוס. כשנשאל חיון מה עשו בינתיים החוקרים, עד שהגיע מרכוס, תיאר: "ש: ואתם מה? ת:מה? מסתכלים עליו כאילו שותפים לצער שלו, למצב שלו, שהוא נקלע אליו. אני גם בתוך תוכי מאוד כאב לי. באמת, לראות בן אדם כזה שהוא סיפר את האירוע כמה שזה כאב לו וכמה אכפת לו. והאמנתי לו בכל רגע שבאמת זה הוא לא התכוון לזה. ועד רגע זה אני אומר לך, עמוס שומע, הוא לא התכוון לרצוח אותה. זה תאונה לכל דבר, מה שקרה לו. יכל ביום, כבר בהארכות אם העורך דין שלו היה טוב היה הולך לכיוון הריגה והיה משתחרר מכל הסיפור הזה עם ויודי מלא ובוזה נגמר לו הסיפור. זה מקרה קלאסי שהיה לו מקרה של הריגה. אילו זה היה מלמד עליו סנגוריה על הריגה. שהוא לא חיפש את זה, לא היה לו כוונת. לא היה לו מניע, מניע אולי במהלך האירוע של התפרצויות".
- 162 שם, בעמ' 10.
- 163 עמ' 109 לפרוטוקול הדיון מיום 10.9.2007 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 164 עמ' 59-60 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2007 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 165 עמ' 308 לפרוטוקול הדיון מיום 16.9.2007 בת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל.
- 166 ת"א (מחוזי ת"א) 2001/04 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 4.8.2010).
- 167 שם, בעמ' 85.
- 168 שם, בעמ' 86.
- 169 שמחון, לעיל ה"ש 101.
- 170 "בתקשורת החדשה העיתונאי מתרחק מאתוס האובייקטיביות בדיווח וההימנעות מלערב דעה בעובדה. העיתונאי החדש מכונה 'העיתונאי הפרקליט' (advocate). אין הכוונה לפרקליט במונח המשפטי של המונח, אלא לעיתונאי הזונח במודע את הצייווי העיתונאי לניטרליות ונלחם לטובת מטרה חברתית, מבקש לסייע לנפגעים הנזקקים לעזרתו, ונוהג כך מתוך תחושה מוסרית אך גם ממניעי רייטינג". פלג "דמעה אחת", לעיל ה"ש 7.
- 171 שירן, לעיל ה"ש 135.
- 172 כן-דרור ימיני וסמדר שיר "השאלה היומית" ידיעות אחרונות – 24 שעות 4.4.2016 <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-4787336,00.html>
- 173 שם.
- 174 ברוך לשם "פרשת זדורוב" רוטר 31.10.2014 <http://rotter.net/forum/scoops1/151238.shtml>